

Mensur Valjevac, asistent

PRIRODNA POVEZANOST ODGOJA I OBRAZOVANJA U ISLAMSKOJ TRADICIJI

Sažetak

Allahova obznana putem Kur'ana i Poslanika, sallallahu alejhi ve alihhi ve selleme, more je neiscrpno. U radu je nastojano da ova dva izvora budu dominantna.

*Allah u Svojoj Objavi kaže da je Ibrahim, alejhis-selam, molio Boga: «Gospodaru naš, pošalji im poslanika, jednog od njih, koji će im ajete Tvoje kazivati **i Knjizi ih i mudrosti učiti i očistiti ih**, jer Ti si, uistinu, silan i mudar!»*

*Allah mu se odazvao na tu njegovu dovu slanjem Muhammeda, sallallahu alejhi ve alihhi ve selleme, za kojeg kaže: «Mi smo vam jednog od vas kao Poslanika poslali, da vam riječi Naše kazuje **i da vas očisti i da vas Knjizi i mudrosti pouči** i da vas ono što niste znali nauči.»¹ «Allah je vjernike milošću Svojom obasuo kad im je jednog između njih kao poslanika poslao, da im riječi Njegove kazuje, **da ih očisti i da ih Knjizi i mudrosti nauči...**» «On je neukima poslao Poslanika, jednog između njih, da im ajete Njegove kazuje **i da ih očisti i da ih Knjizi i mudrosti nauči...**»*

Spomenuti kur'anski ajeti nedvosmisleno govore o neodvojivosti procesa odgoja i obrazovanja u islamskom konceptu religijskog odgoja. Tim ajetima postavljena je i sinteza ova dva procesa i to tri prema jedan u korist odgoja. Tri puta je prvo spomenuta čistota pa podučavanje, a jedanput podučavanje pa čistota.

O tome govori i slijedeća predaja. Navodi se da su Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve alihhi ve selleme, dolazile različite deputacije arapskih plemena, a on je sa svakim govorio

¹ Sura el-Bekare, 151.

njihovim dijalektom, što i sami ashabi nisu mogli razumjeti. Alija ibn Ebi Talib je primijetio: «Allahov Poslaniče, vidimo da se svakom narodu obraćaš na njihovom jeziku, pa ko te je 'podučio' tome?» Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihhi ve selleme, mu je rekao: «Mene je 'odgajao' moj Gospodar, pa je moje odgajanje učinio savršenim.»

Iz navedne predaje da se primijetiti da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihhi ve selleme, na upit o podučavanju kao paradigmu postavio odgoj.

Odgoj i nauka

U suri koja predstavlja temelj Kur'an (ummul-Kur'an)² treće Božije svojstvo, nakon opće i posebne milosti, jeste da je on RABBUL-ALEMIN – Gospodar svjetova, etimološki ODGAJATELJ svjetova. Od istog jezičkog korijena u arapskom jeziku izvedena je glagolska imenica TERBIJJET kao pandan za znanstvenu pedagogiju.

Ta opća i posebna Božija milost preko koje je Odgajatelj pokazao najsavršenije i napotpunije metode Božanskog odgoja jeste pečat svih Njegovih poslanika, kojega je On upravo poslao kao MILOST svjetovima.

Temeljni postulat njegove misije bio je izvođenje čovječanstva iz tmina neznanja, lutanja i zablude ka svjetlu znanja, upute i ispravnosti, metodom prečišćavanja, podučavanja i usavršavanja urođenih osobenosti i stečenih navika.

Allah u Svojoj Objavi kaže da je Ibrahim, alejhis-selam, molio Boga: «Gospodaru naš, pošalji im poslanika, jednog od njih, koji će im ajete Tvoje kazivati **i Knjizi ih i mudrosti učiti i očistiti ih**, jer Ti si, uistinu, silan i mudar!»³

Allah mu se odazvao na tu njegovu dovu slanjem Muhammeda, sallallahu alejhi ve alihhi ve selleme, za kojeg kaže: «Mi smo vam jednog od vas kao Poslanika poslali, da vam riječi Naše kazuje **i da vas očisti i da vas Knjizi i mudrosti pouči** i da vas ono što niste znali nauči.»⁴ «Allah je vjernike milošću Svojom obasuo kad im je jednog između njih kao poslanika poslao, da im riječi Njegove kazuje, **da ih očisti i da ih Knjizi i mudrosti nauči**,

² Početno kur'ansko poglavlje ima sedam stavaka, s time da je Bismillahir-Rahamnir-Rahim prvi.

³ Sura el-Bekare, 129.

⁴ Sura el-Bekare, 151.

jer su prije bili u očitj zabludi.»⁵ «Ono što je na nebesima i ono što je na Zemlji hvali Allaha, Vladara, Svetoga, Silnoga, Mudroga! On je neukima poslao poslanika, jednog između njih, da im ajete Njegove kazuje **i da ih očisti i da ih Knjizi i mudrosti nauči**, jer su prije bili u očitj zabludi, i drugima koji im se još nisu priključili – On je Silni i Mudri. To je Allahova milost koju On daje onome kome hoće – a u Allaha je milost velika.»⁶

Spomenuti termin u kur'anskim ajetima 'et-tezkije – čišćenje' po većini komentatora odnosi se na duhovnu čistotu (tezkijetun-nefs).

Navedeni kur'anski ajeti nedvosmisleno govore o neodvojivosti procesa odgoja i obrazovanja u islamskom konceptu religijskog odgoja. Tim ajetima postavljena je i sinteza ova dva procesa i to tri prema jedan u korist odgoja. Tri puta je prvo spomenuta čistota pa podučavanje, a jedanput podučavanje pa čistota.

O tome govori i slijedeća predaja. Navodi se da su Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, dolazile različite deputacije arapskih plemena, a on je sa svakim govorio njihovim dijalektom, što i sami ashabi nisu mogli razumjeti. Alijja ibn Ebi Talib je primijetio: «Allahov Poslaniče, vidimo da se svakom narodu obraćaš na njihovom jeziku, pa ko te je 'podučio' tome?» Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, mu je rekao:

أدبني ربي فأحسن تأديبي

«Mene je 'odgajao' moj Gospodar, pa je moje odgajanje učinio savršenim.»⁷

Iz navedne predaje da se primjetiti da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, na upit o podučavanju kao paradigmu postavio odgoj.

Druga predaja je proširenija:

إن الله أدبني فأحسن أدبي ثم أمرني بمكارم الأخلاق فقال خذ العفو وأمر بالعرف وأعرض

عن الجاهلين الأعراف

⁵ Sura Ali Imran, 164.

⁶ Sura el-Džumu'a, 1-4.

⁷ *Kešful-hafa*, 1/72. Navedeno prema: Nezir Halilović, *Pedagogija u okrilju Kur'ana i Sunneta*, str. 47.

«Allah me je odgajao, pa je moje odgajanje učinio savršenim, zatim mi je naredio plemenitost ćudi (osobnu plemenitost) i rekao: ‘Ti sa svakim – lijepo! I traži da se čine dobra djela, a neznalica se kloni!’^{8,9}»

Od Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, se prenosi da je rekao:

أدبني ربي تأديبا حسنا إذ قال (خذ العفو وأمر بالعرف وأعرض عن الجاهلين) فلما قبلت ذلك منه قال (وإنك لعلی خلق عظیم)

«Moj Gospodar me je na lijep odgoj uputio kad je rekao: 'Ti sa svakim – lijepo! Traži da se čine dobra djela, a neznalica se kloni!', a kad sam to od Njega prihvatio, rekao je: 'Ti si, zaista, najljepše ćudi.'»

Dakle, jedan od osnovnih postulata misije onoga, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, čija je osobenost bio sam Kur'an bio je odgoj impregniran u podučavanju, tj. obrazovanju metodom usavršavanja ljudskih osobenosti/ćudi, koje su u njegovom blagoslovljenom životu dosegle najveću kulminaciju. Nastojali smo istražiti sve hadiske predaje koje govore o tome. U jednoj predaji se spominje podučavanje, a u mnogo više odgoj i usavršavanje.

Ed-Darimi prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, prošao pored dvije grupe ljudi u svojoj džamiji rekavši:

كَلَاهُمَا عَلَى خَيْرٍ وَأَحَدُهُمَا أَفْضَلُ مِنْ صَاحِبِهِ أَمَّا هَؤُلَاءِ فَيَدْعُونَ اللَّهَ وَيَرْعَبُونَ إِلَيْهِ فَإِنْ شَاءَ أَعْطَاهُمْ وَإِنْ شَاءَ مَنَعَهُمْ وَأَمَّا هَؤُلَاءِ فَيَتَعَلَّمُونَ الْفِقْهَ أَوْ الْعِلْمَ وَيُعَلِّمُونَ الْجَاهِلَ فَهُمْ أَفْضَلُ وَإِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا

«Obje su u dobrom poslu, samo što je jedna u boljem od druge. Dok jedni mole Allaha i žude za Njim, pa će im On, ako htjedne dati, a ako htjedne uskratiti, ovi drugi izučavaju nauku i poučavaju neuke. Oni su bolji. I ja sam poslan kao učitelj.» Zatim je sjeo među njih.

إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ صَالِحَ الْأَخْلَاقِ

«Poslan sam da upotpunim dobru stranu osobenosti/ćudi.»¹⁰

⁸ Sura el-Ea'raf, 199.

⁹ El-Menavi, *Fejdul-Kadir*, 1/225.

¹⁰ Ahmed u *Musnedu*, 2/381.

إنما بعثت لأتمم صالحى الأخلاق

«Poslan sam da upotpunim dobre strane osobnosti/ćudi.»¹¹

إنما بعثت لأتمم مكارم الأخلاق

«Poslan sam da upotpunim plemenite strane ljudskih osobnosti/ćudi.»¹²

وإنما بعثت لأتمم محاسن الأخلاق

«Poslan sam da upotpunim lijepe strane ljudskih naravi.»¹³

بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ حُسْنَ الْأَخْلَاقِ

«Poslan sam da upotpunim ljepotu ljudskih naravi.»¹⁴

إن الله بعثني بتمام مكارم الأخلاق وكمال محاسن الأفعال

«Allah me je poslao zbog upotpunjavanja plemenitih strana ljudske naravi i usavršavanja lijepih strana ljudskih postupaka.»¹⁵

U drugim hadisima se govori o vrijednosti usavršenih ljudskih osobnosti/ćudi:

إن مكارم الأخلاق من أعمال أهل الجنة

«Osobene plemenitosti ljudske prirode su djela Dženneta.»¹⁶

إن أحسن الحسن الخلق الحسن

«Najljepša ljepota je ljepota osobnosti i ćudi.»¹⁷

إن الله كريم يحب الكرم ومعالي الأخلاق ويغض سفسافها

«Allah je Plemeniti, voli plemenitost i najprefinjenije osobnosti, a mrzi one niske.»¹⁸

ألا أدلكم على أكرم أخلاق الدنيا والآخرة تعفو عن ظلمك وتعطي من حرمك وتصل

من قطع

¹¹ *El-Buhari u el-Edebul-mufredu, 1/104.*

¹² *Musneduš-Šihab, 2/192; Ibn Abdul-Berr u Et-Temhidu, str. 16.*

¹³ *El-Hakim et-Tirmizi, Nevadirul-usuli fi ehadisir-Resuli, 4/85.*

¹⁴ *Muvettau Malik, 2/904.*

¹⁵ *Et-Tabrenai u El-Evsetu, 7/74.*

¹⁶ *Musneduš-Šihab, 2/108.*

¹⁷ *Isti navod.*

¹⁸ *El-Bejheki u Es-Sunenul-kubra, 10/191.*

«Zar da vam ne ukažem na najpemenitija svojstva i ćudi ovog i budućeg svijeta: da oprostiš onom ko ti je načinio nepravdu, da pružiš onom ko je tebi uskratio i da prideš onom ko te odbacio.»

«Među onima koje ću najviše voljeti i koji će mi biti najbliži na Sudnjem danu od vas oni su koji su najljepše ćudi i osobenosti, a najmrskiji od vas i najudaljeniji od mene na Sudnjem danu biće oni koji mnogo pričaju (sersaruni), koji dugo i bestidno govore (mutešeddikuni) i mutefejhikuni.»

Ashabi su pitali: «Znamo šta su sersaruni i šta su mutešeddikuni, ko su mutefejhikuni?» Odgovorio je: «Oholi.»¹⁹

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, upućivao je dovu:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ مُنْكَرَاتِ الْأَخْلَاقِ وَالْأَعْمَالِ وَالْأَهْوَاءِ

«Bože, ja Ti se utičem od loših ćudi, djela i hirova.»

Potpunost i savršenstvo spomenuti u prethodnim hadisima je realnost religijskog odgoja u islamu. O tome govore slijedeći hadisi: «Među muškarcima je više onih koji su postigli stupanj savršenosti, a među ženama su Asija – žena Fir'avnova, i Merjema – kćerka Imranova.»²⁰ «Među muškarcima je više onih koji su postigli stupanj savršenosti, a među ženama samo su to Merjema, Asija – žena Fir'avnova, Hatidža – kćerka Huvejlidova i Fatima – kćerka Muhammedova»²¹

Put do moralne potpunosti i savršenstva dug je i naporan.

Odgajati ljudske osobenosti u značenju njihova usavršavanja i upotpunjavanja može samo savršeni pedagog (el-insanul-kamilu), samo onaj čiji je odgoj bio savršen, a to je upravo krunski poslanik Odgajatelja svjetova.

Izuzetno vrijednu studiju o upotpunjavanju i usavršavanju ljudske osobnosti/ćudi kroz sedam stanja duše – od one sklone zlu (en-nefsul-emmara) do potpune i savršeno čiste (en-nefsus-safija) - uradio je naš uvaženi imam Midhat ef. Čelebić u knjizi Suština Islama, koja je objavljena u Sarajevu 2000. god. kao dio kompleta Obznana puta ispravnog.

¹⁹ *Sunenut*-Tirmizi, 4/370.

²⁰ Buharija, Muslim i dr. Navedeno prema: Imam Midhat ef. Čelebić, *Suština Islama*, Sarajevo, 2000, str. 55.

²¹ *Tefisrut*-Taberi, 3/263.

Također, kroz najveći broj autorskih djela i prijevoda našeg velikog šejha Mustafa-efendije Čolića provejava odgojna komponenta.

Danas, kao znak posebne Božije milosti ovom narodu, prije svega njegovim duhovnim učiteljima – imamima, imamo tri prijevoda znamenitog Ihja ulumiddina – djela koje predstavlja neprevaziđen obrazac islamskog religijskog odgoja, u kojem je Imami Gazalija do savršenstva razvio metode liječenja negativnih osobina, kao i metode usavršavanja i upotpunjavanja pozitivnih ljudskih osobina.

Imami Gazalija je Ihja podijelio u četiri cjeline. Svaka sadrži deset poglavlja. Treća cjelina govori o negativnim ljudskim osobinama, njihovim simptomima i metodama njihova liječenja, a četvrta o pozitivnim i metodama njihova usavršavanja i upotpunjavanja.

Brojne su negativnosti, osuđene Tradicijom, kao npr. samodopadljivost, pokazivanje, želja za čuvenjem, umišljenost, oholost, škrtost, zavidnost... za koje i ne pomišljamo da ih imamo pri sebi. Međutim, kada dijagnozu ustanovimo na osnovu egzaktnih pokazatelja iz Ihjaa, ustanovit ćemo da su te bolesti itekako prisutne kod nas. Metode liječenja tih bolesti koje je ponudio Imami Gazalija u cijelosti baštini *savremena islamska pedagogija*.

Naučnoistraživački rad

Kako smo vidjeli iz kur'askih ajeta i poslaničkog govora, odgoj i obrazovanje su jedna kategorija Božanskog odgajanja putem misije Muhammeda, alejhis-selam, a samim time i ljudi dostojnih njegova nasljeđivanja.

Samo bavljenje naukom i istraživački rad prioritetni su imperativi naše vjere: «Čitaj, u ime Gospodara tvoga koji stvara, stvara čovjeka od ugruška! Čitaj, plemenit je Gospodar tvoj, koji poučava peru, koji čovjeka poučava onome što ne zna.»²² «Allah svjedoči da nema drugog boga osim Njega, – a i meleki i učeni – i da On postupa pravedno. – Nema boga osim Njega, Silnog i Mudrog!»²³ «Da li je onaj koji u noćnim časovima u molitvi vrijeme provodi, padajući licem na tle i stojeći, strahujući od onoga svijeta i nadajući se milosti Gospodara svoga....? Reci: ‘Zar su isti oni koji znaju i oni koji ne znaju? Samo oni koji pameti imaju

²² Sura El-Alek, 1-5.

²³ Sura Ali Imran, 18.

pouku primaju!»²⁴ «O vjernici, kad vam se kaže: ‘Načinite mjesta drugima tamo gdje se sjedi’ – vi načinite, pa i vama će Allah mjesto načiniti; a kad vam se rekne: ‘Dignite se’ – vi se dignite, i Allah će na visoke stepene uzdignuti one među vama koji vjeruju i kojima je dato znanje. – A Allah dobro zna ono što radite.»²⁵

Ebu Zerru, radijallahu anhu, ashabu koji je bio poznat po izuzetnoj pobožnosti, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, kaže: «Da poraniš i naučiš jedan ajet iz Allahove Knjige bolje ti je nego da klanjaš sto rek’ata, a da poraniš pa naučiš jedno poglavlje iz nauke, po kome se radi, ili ne radi (tj. praktično ili teoretski, prir.) bolje ti je nego da klanjaš hiljadu rek’ata.»²⁶

Govoreći o vrijednosti studiranja i naučnoistraživačkog rada Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, kaže:

«Ko krene putem traženja znanja Allah će ga usmjeriti putem dženneta. Meleki spuštaju svoja krila iz zadovoljstva zbog tražitelja znanja. Učenom oprost traže oni na nebesima i na Zemlji, čak i ribe u vodi. Prednost učenog nad pobožnim je kao prednost Mjeseca nad drugim planetama. Uistinu, učenjaci su oni koji su nasljednici vjerovjesnika. Vjerovjesnici ne ostavljaju u naslijeđe zlatnike i srebrenjake, već znanje. Ko ga se prihvati dobio je veliku sreću.»²⁷ «Učenjaci su svjetiljke zemaljske, zastupnici vjerovjesnika, moji nasljednici i nasljednici vjerovjesnika.»²⁸ «...vole ih stanovnici neba i ribe u moru traže za njih oprost, a samo je onaj učen koji po svom znanju radi.»²⁹

علماء أمتي كأنبياء بني إسرائيل

«Učenjaci moga ummeta su kao vjerovjesnici Benu Israila.»³⁰

Vrijednost učenjaka je tolika da će na Sudnjem danu svojim položajem biti odmah iza vjerovjesnika:

يَشْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَةٌ الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْعُلَمَاءُ ثُمَّ الشُّهَدَاءُ

«Na Sudnjem danu će se zauzimati tri grupe: vjerovjesnici, zatim učenjaci, a zatim šehidi.»³¹

²⁴ Sura Ez-Zumer, 9.

²⁵ Sura El-Mudžadele, 11.

²⁶ *Sunenu* Ibn Madže, 1/79.

²⁷ Ahmed u *Musnedu*, 5/196.

²⁸ El-Adžluni, *Kešful-hafa...*, 2/ 64-65.

²⁹ *Hašijetut*-Tahavi ala Merakil-felah, 1/4.

³⁰ El-Adžluni, *Kešful-hafa...*, 2/ 64.

³¹ *Sunenu* Ibn Madže, 2/1443.

Međutim, nauka i znanje u islamu jesu nauka i znanje odgoja. U ranije navedenom hadisu na istu ravan je postavljeno znanje i odgoj. Zbog njegove izuzetne važnosti ponovit ćemo njegov sadržaj. Navodi se da su Allahovom Poslaniku dolazile različite deputacije arapskih plemena, a on je sa svakim govorio njihovim dijalektom, što i sami ashabi nisu mogli razumjeti. Alijja ibn Ebi Talib je primijetio: «Allahov Poslaniče, vidimo da se svakom narodu obraćaš na njihovom jeziku, pa ko te je podučio tome?» Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, mu je rekao: «Mene je odgajao moj Gospodar, pa je moje odgajanje učinio savršenim.»³²

Druga predaja je proširena: «Allah me je odgajao, pa je moje odgajanje učinio savršenim, zatim mi je naredio plemenitost ćudi (osobnu plemenitost) i rekao: ‘Ti sa svakim – lijepo! I traži da se čine dobra djela, a neznanica se kloni!’^{33,34}»

Osobenosti

Ljudske osobenosti/ćudi su dijelom urođene kroz genetski faktor, dijelom su vezane za unos hrane u organizam – da li je u osnovi dozvoljena (halal) i da li je na dozvoljen način stečena, a dijelom se razvijaju tokom našeg odrastanja. O tome govori Tradicija.

a) genetski faktor

Tradicija jasno govori o nasljednoj prenosivosti osobina.

U Kur'anu, Allah Uzvišeni u kazivanju o Musau, alejhis-selam, i robu (Hidr) koji je bio podučen od Allaha Uzvišenog, govori o dvojici malodobnih dječaka, jetima, kojima je Hidr, alejhis-selam, sačuvao zid pod kojim je bila njihova zaostavština, kako bi oni mogli kada porastu izvaditi ono što im pripada. Hidr, alejhis-selam, je to uradio jer je obaviješten od strane Allaha Uzvišenog da jedan njihov predak bio dobar čovjek (وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا).

Komentatori Kur'ana, objašnjavajući taj postupak, redovno navode predaje u kojima se govori da su njih dvojica sačuvana

³² *Kešful-hafa*, 1/72; Navedeno prema: Nezir Halilović, *Pedagogija u okrilju Kur'ana i Sunneta*, str. 47.

³³ Sura El-Ea'raf, 199.

³⁴ El-Menavi, *Fejdul-Kadir*, 1/225.

zbog dobrote njihovog ranijeg pretka koji je u nizu prethodnika bio njihov sedmi otac/djed.³⁵

Govoreći o čistoti hazreti Merjeme, Allah Uzvišeni ističe čistotu njezinih roditelja: «Ej ti, koja u čednosti ličiš Harunu, otac ti nije bio nevaljao, a ni mati tvoja nije bila nevaljalica.»³⁶

Za dijete jednog ashaba na čiji se postupak požalio njegov otac, Allahov poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, je rekao:

فإنما هو سهم من كنانتك

«...on je samo strijela iz tvog tobolca.»³⁷

U drugim hadisma Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, upozorava na nasljednu prenosivost osobina:

تَحْيِرُوا لِنُطْفِكُمْ وَأَنْكِحُوا الْأَكْفَاءَ وَأَنْكِحُوا إِلَيْهِمْ

«Izabirajte najbolje za vaše sjeme i ženite i udajte za one koji su prilični.»³⁸

تزوجوا في الحجر الصالح فإن العرق دساس

«Ženite se od dobrih, jer su osobine prenosive.»³⁹

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, je savjetovao nekog čovjeka:

يا فلان أقل من الدين تكن حرا وأقل من الذنوب يهن عليك الموت وانظر في أي نصاب

تضع ولدك فإن العرق دساس

«... umanji svoj dug bit ćeš slobodan, smanji grijeha lahka će ti biti smrt i gledaj za koje porijeklo ćeš vezati svoje dijete, jer su nasljedne osobine prenosive.»⁴⁰

Allah Uzvišeni, u suri Eš-Šems, govori kako je stvorio dušu koja u sebi nosi elemente poročnosti (fudžūr) i elemente moralnosti/opreznosti/pričuvnosti (takvā).⁴¹ Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, najodabraniji Allahov Poslanik

³⁵ Vidjeti: Ibni Kesir, *Tefsirul-Kur'anil-Azim*, 3/135.

³⁶ Sura Merjem, 28.

³⁷ *Musannefu Ibn Ebi Šejbe*, 4/517.

³⁸ *Sunenu Ibni Madže*, 1/633.

³⁹ Ed-Dejlemi u *El-Fidevsu bime'suril-hitab*, 2/51.

⁴⁰ *Musneduš-Šihab*, 1/370.

⁴¹ Sura eš-Šems, 7-10.

u genetskom i svakom drugom smislu, učo je jednu dužu dovu u kojoj je, između ostalog, molio: «Allahu, štitim se Tobom od nemoći, lijenosti, kukavičluka, duboke starosti i kazne u grobu. Allahu, daj duši mojoj njenu bojznost. Ti je očisti, jer Ti to najbolje činiš. Ti si njezin Zaštitnik i njezin Gospodar. Allahu štitim se Tobom od znanja koje ne koristi, od srca koje nije skrušeno, od duše koja nije zasita i od dove kojoj se ne odaziva.»⁴²

Savremena genetika samo je potvrdila ono što muslimani vjeruju i već dugo vremena znaju.

b) halal zalogaj

Allah Uzvišeni upozorava na obavezu čuvanja porodice od džehnnemske vatre: «O vi koji vjerujete, sebe i porodice svoje čuvajte od vatre čije će gorivo ljudi i kamenje biti, i o kojoj će se meleki strogi i snažni brinuti, koji se onome što im Allah zapovijedi neće opirati, i koji će ono što im se naredi izvršiti.»⁴³

Jedan od načina čuvanje porodice je i njeno izdržavanje halal zalogajem.

لا يدخل الجنة لحم نبت من سحت وكل لحم نبت من سحت فالنار أولى به

«...neće ući u džennet tijelo (meso) koje se razvilo iz nezakonito stečene imovine. Svakom tijelu koje se razvijalo iz nedozvoljenog vatra je preča...»⁴⁴

Na obavezu i vrijednost izdržavanja porodice na halal način ukazuju i slijedeći hadisi Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme:

«Čovjeku je dosta grijeha da zanemari one koje izdržava!»⁴⁵

من أمسى كالا من عمل يديه أمسى مغفورا له

«Ko omrkne iscrpljen od posla omrknuo je s oprostajem.»⁴⁶

Enes ibn Malik govori: «Bili smo u vojnom pohodu sa Allahovim Poslanikom, sallallahu alejhi ve selleme, na Tebuk. Pored nas je prošao jedna živahan i čio mladić koji je vodio stado ovaca. Mi smo komentirali: 'Kada bi ovaj mladić i njegova živahnost bili na Allahovom putu bilo bi mu bolje od toga?' Naše

⁴² *Sahihu* Muslim, 4/2088.

⁴³ Sura Et-Tahrim, 6.

⁴⁴ Et-Tabrenai u *El-Kebiru*, 19/135.

⁴⁵ *Sunenu* Ebi Davud, 2/132.

⁴⁶ Et-Tabrenai u *El-Evsetu*, 7/289.

riječi su stigle do Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve selleme, pa je pitao: 'Šta ste to vi rekli?' Odgovorili smo: 'To i to.' On je rekao: 'Ako on zarađuje za svoje roditelje, ili jednog od njih, i to ja na Allahovom putu. Ako zarađuje za porodicu ono što će im biti dovoljno i to je na Allahovom putu. Ako zarađuje za sebe i to je na putu Allaha Uzvišenog i Velikog.'⁴⁷ U drugoj predaji koju prenosi Ibn Omer, radijallahu anhumu, kaže se da je pored njih prošao neki čovjek čijoj su se fizičkoj građi začudili i rekli: «Kada bi ovaj bio na Allahovom putu?» Otišli su Vjerovjesniku, sallallahu alejhi ve selleme, i ispričali mu to. Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve selleme, je rekao: «Ako zarađuje za stare roditelje, na Allahovom je putu. Ako zarađuje za malu djecu, na Allahovom je putu. Ako zarađuje za sebe da nije ovisan o nekome i to je na Allahovom putu.»⁴⁸ Bejheki u Šu'abul-imanu navodi istu ovu predaju koja se u trećem iskazu malo razlikuje: «Ako zarađuje za stare roditelje, na Allahovom je putu. Ako zarađuje za malo dijete, na Allahovom je putu. Ako zarađuje za sebe da bi ostao moralan, pošten i neiskvaren i to je na Allahovom putu.»⁴⁹

U drugim hadisima se govori o nagradi za one koji se brinu o izdržavanju svih porodica.

Prema predaji koju prenosi Dejlemi Allahov Poslanik s.a.v.s. je rekao: «U džennetu ima jedan stupanj koji mogu dostići samo trojica: pravedan vođa, onaj koji je ustrajan na održavanju rodbinskih veza i onaj ko je strpljiv s porodicom tako da im ne prigovara za ono što potroši na njih.»⁵⁰

Ibn Asakir prenosi da je Vjerovjesnik s.a.v.s. rekao: «Onaj ko se zatekne u nekome velikom gradu pa u oskudici i u izobilju brine o svojoj porodici, na Sudnjem danu će se pojaviti u društvu s vjerovjesnicima. Što se mene tiče, neću reći da će doći zajedno s vjerovjesnicima, već će biti na njihovom položaju.»⁵¹

Ahmad Ibn Hanbal prenosi da je Allahov Poslanik s.a.v.s. rekao: «Najdraži rob Allahu je onaj koji je najkorisniji svojoj porodici.»⁵²

⁴⁷ El-Bejheki u *Es-Sunemul-kubra*, 7/479.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ El-Bejheki u *Eš-Šu'abu*, 6/412.

⁵⁰ Ed-Dejlemi u *El-Fidevsu bime'suril-hitab*, 1/227.

⁵¹ Navedeno prema: Dr `Ali `Abd al-Halim Mahmud, *Osnovi islamske pedagogije*, preveo: dr. Mehmed Kico, u pripremi, str. 51.

⁵² Isto.

Ibn Asakir prenosi da je Allahov Poslanik s.a.v.s. rekao: «Na Sudnjem danu će biti doveden čovjek iz reda mojih sljedbenika bez dobrih dijela koja bi ga preporučila za ulazak u džennet. Tad će Uzvišeni Gospodar reći: 'Uvedite ga u dženet. Bio je milostiv prema porodici.»⁵³

Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve selleme, je govorio: «Kada čovjek utroši svoj novac na izdržavanje svoje porodice, želeći time postići Allahovo zadovoljstvo i njegovu blizinu, piše mu se kao da je podijelio sadaku.»⁵⁴ «Trošiš dinar na Allahovom putu, trošiš dinar na oslobađanje robova, dadneš dinar kao sadaku siromahu i potrošiš dinar na svoju porodicu. Najveća nagrada je za dinar koji si potrošio na svoju porodicu.»⁵⁵ «Najvredniji dinar koji čovjek potroši je – onaj koji potroši na svoju porodicu, onaj koji potroši na svoju jahalicu na Allahovom putu, i dinar koji potroši na svoje drugove na Allahovom putu.»⁵⁶ «Za svaki vid trošenja imetka kojim želiš postići Allahovo zadovoljstvo bit ćeš nagrađen, pa čak i za ono što prineseš do usta svoje žene!»⁵⁷

Dejlemi prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve selleme, rekao: «Od nas nije onaj kome je Allah dao obilnu opskrbu, a škrtari prema svojoj porodici.»⁵⁸

U izdržavanju porodice ne smije se praviti nikakva razlika. Na to nas upozorava sljedeći hadis u kojem se spominje kako je jedan otac dao poklon samo jednom svome djetetu. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, mu je rekao: «Čuvajte se Allaha i budite pravedni prema svojoj djeci.»⁵⁹

Posebno su sretni oni ljudi koje je Allah obradovao sa ženskom djecom.

«Ko imadne tri kćerke, pa bude strpljiv u teškoćama njihova izdržavanja, zatim strpljiv u tegobama njihovim i radostima (kroz koje budu prolazile), Allah će ga uvesti u Džennet zbog te njegove milosti prema njima.» Neko je upitao: «A (ko imadne) dvije, Allahov Poslaniče?» Odgovorio je: «I dvije.» Ponovo je neko upitao: «A (ko imadne) jednu, Allahov Poslaniče?» Odgovorio je: «I jednu.» (Ahmed)

⁵³ Isto, str. 51-52.

⁵⁴ Muttefekun alejhi.

⁵⁵ Muttefekun alejhi.

⁵⁶ Muttefekun alejhi.

⁵⁷ Muttefekun alejhi.

⁵⁸ Ed-Dejlemi u *El-Fidevsu bime'suril-hitab*, 3/416.

⁵⁹ Muttefekun alejhi.

Resulullah, sallallahu alejhi ve selleme, rekao je Suraki ibn Džušemu: «Hoćeš li da te uputim ka najvećoj sadaki, ili jednoj od najvećih sadaka?» «Hoću, Poslaniče Allahov!», veli ovaj, a on reče: «To je tvoje trošenje na tvoju vraćenu (razvedenu) kćerku koja, osim tebe, nema drugog skrbnika!»⁶⁰

Naravno, i muška djeca imaju svoju vrijednost. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, posjetio je Osmana ibn Maz'una, s kojim je bio njegov dječak, umotane glave, pa ga Poslanik, s.a.v.s., upita: «Je li ovo tvoj sin, Osmane?», a on odgovori da jeste. «Voliš li ga, Osmane?» Reče: «Da, Boga mi, Poslaniče, volim ga.» «Hoćeš li da ti povećam tu ljubav prema njemu?», reče Poslanik, a on reče: «Svakako, o Božiji Poslaniče», a Poslanik, a.s., reče: «Uistinu, onaj ko nastoji da zadovolji i ugodi dječaku od svoje loze/roda, tako da bude zadovoljan (dječak), i Allah Uzvišeni će njemu nagoditi na Sudnjem danu, tako da i on bude zadovoljan.»⁶¹

Iako su muškarci i žene izjednačeni u pravima i obavezama muž, kako smo vidjeli, ima jednu obavezu više: izdržavanje porodice. Muževa obaveza je da izdržava ženu i cijelu porodicu.

Međutim, pravo na rad, privređivanje i zaradu nije ograničeno samo na muškarce. O tom nam govore sljedeći hadisi.

Ummu Selema, radijallahu anha, kaže da je rekla: «O Allahov poslaniče, hoću li ja imati nagradu ako trošim na svoju djecu, da ih ne bi ostavila takvim i takvim? Ona su moja djeca!» On reče: «Da! Ti ćeš imati nagradu za ono što potrošiš na njih!»⁶² Zejneba es-Sekafijja, radijallahu anha, žena Abdullaha ibn Mes'uda, radijallahu anhu, kazuje da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, rekao: «O žene, udjelite, pa makar i od svog nakita.» Ona kaže: «Vratila sam se Abdullahu ibn Mes'udu, te sam mu rekla: «Ti si slabog imovnog stanja, a Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve selleme, nam je naredio da udijelimo sadaku. Idi i pitaj ga da li ću ja imati za to sadaku (tj. ako sadaku dam tebi), a ako nemam nagradu udijelit ću je nekom drugom.» Na to je Abdullah rekao: «Ne, nego mu idi ti.» i pred vratima Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve selleme, bila je žena ensarijka koja je

⁶⁰ El-Buhari u *El-Edebul-mufredu*, 1/42.

⁶¹ Ibni Asakir. Navedeno prema: Muhamed Mursi, *Umijeće podizanja djece – Praktična islamska pedagogija za savremno doba*, Srebreno pero, Sarajevo, 2004, str. 359.

⁶² Muttefekun alejhi.

imala istu potrebu kao i ja. Allahovom Poslaniku dato je poštovanje, pa je pred nas izašao Bilal. Mi smo mu rekle: «Idi Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve selleme, i obavijesti ga da se pred njegovim vratima nalaze dvije žene koje ga pitaju da li će imati nagradu ako sadake udijele svojim muževima i jetimima o kojima se staraju. A nemoj ga obavijestiti ko smo mi.» Ušao je Bilal kod Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve selleme, i pitao ga. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve selleme, ga je upitao: «Ko su njih dvije?» Odgovorio je: «Žena ensarijka i Zejneb.» Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve selleme, je upitao: «Koja Zejneba je ona?» Rekao je: «Abduallahova žena.» Zatim mu je rekao: «One imaju dvije nagrade: nagradu za rodbinsku vezu i za sadaku.»⁶³

U Buharijinoj predaji se kaže: «Tvoj muž i tvoje dijete najpreči su da im udijeliš sadaku.»⁶⁴

Među četrdest poglavalja Ihjaa jedno je u cijelosti posvećeno halal zaradi. Četvrto poglavlje druge cjeline Ihja nosi naslov: **Knjiga o dozvoljenom i zabranjenom.** U njemu je Imami Gazalija detaljno elaborirao slijedeće naslove:

- vrijednost halal zarade i pokudenost haram zarade; njihove vrste i nivoi;
- nivoi sumnjivog i njegova specifičnost u odnosu na dozvoljeno i zabranjeno;
- provjeravanje i ispitivanje vlasništva i porijekla imovine;
- način oslobađanja pokajnika od nezakonito stečene imovine;
- primanje plaće od vlastodržaca, poklona od njih i o tome šta je od toga dozvoljeno, a šta zabranjeno;
- kada je dozvoljeno posjećivati nepravedne vladare, a kada nije i
- različita pitanja koja nužno zahtijevaju odgovor.⁶⁵

Rebi' el-Džurešijj prenosi kako je Vjerovjesniku, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, od strane meleka rečeno: «Neka spava tvoje oko, neka sluša tvoje uho i neka pamti tvoje srce.» Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, nastavlja: «Zaspale su moje oči, slušale su moje uši, a moje srce je zapamtilo.» Nastavio je: «Rečeno mi je: 'Jedan Gospodar je sagradio kuću,

⁶³ Muttefekun alejhi.

⁶⁴ Isti navod.

⁶⁵ Vidjeti: Ebu Hamid el-Gazali, *Preporod islamskih nauka*, Libris, Sarajevo, 2005, knjiga 3, str. 231-415.

postavio gozbu/sofru (me'deba) i poslao glasnika. Ko se odazove glasniku ući će u kuću i jesti sa sofre, a ko se ne odazove glasniku neće ući u kuću, neće jesti sa sofre i na njega će se naljutiti Gospodar.» Zatim je rekao:

فَاللَّهُ السَّيِّدُ وَمُحَمَّدٌ الدَّاعِي وَالِدَارُ الْإِسْلَامِ وَالْمَادِبَةُ الْحَنَّةُ

«Allah je Gospodar, Muhammed je glasnik, a sofrta je Džennet.»⁶⁶

Primijetit ćemo da je ovdje upotrijebljena riječ gozba/sofra. U arapskom jeziku 'me'deba' veže svoju etimologiju za riječ 'edeb', tj. odgoj, odgajanje. Morfološki, to je imenica mjesta i može značiti mjesto gdje se odgaja, odgajalište. Kao da nam se kaže da odgoj počinje od sofre, tj. iz kuće i da ne može biti ni odgoja bez halal sofre.

c) porodica i sredina

Iako nosimo nasljedne osobine, mi se izvorno rađamo čisti, prirodno skloni vjerovanju. Međutim, naša porodica i sredina u kojoj odrastamo imaju nesumnjiv utjecaj na oblikovanje naše osobnosti. O tome, također, govori Tradicija:

كُلُّ إِنْسَانٍ تَلِدُهُ أُمُّهُ عَلَى الْفِطْرَةِ وَأَبَوَاهُ بَعْدَ يَهُودَانِهِ وَيَنْصَرَّانِهِ وَيُمَجِّسَانِهِ فَإِنْ كَانَا مُسْلِمَيْنِ فَمُسْلِمٌ كُلُّ إِنْسَانٍ تَلِدُهُ أُمُّهُ يَلِكُزُهُ الشَّيْطَانُ فِي حِضْنِيهِ إِلَّا مَرْيَمَ وَابْنَهَا

«Svakog čovjeka majka rodi kakvim je stvoren (alel-fitreti),⁶⁷ pa ga roditelji podižu/odgajaju kao jevrejina, kršćanina ili vatropoklonika. Ako su muslimani onda kao muslimana...»⁶⁸

U imami Ahmedovoj predaji Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, kaže:

مَا مِنْ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ إِلَّا عَلَى هَذِهِ الْمِلَّةِ حَتَّى يُبَيِّنَ عَنْهُ لِسَانُهُ فَأَبَوَاهُ يَهُودَانِهِ أَوْ يَنْصَرَّانِهِ أَوْ يُشْرِكَانِهِ

«Sako dijete se rađa u ovoj vjeri. (I tako ostaje) dok ne progovori njegov jezik, pa ga roditelji podižu/odgajaju kao jevrejina, kršćanina, ili idolopoklonika...»⁶⁹

⁶⁶ Sunenu-d-Darimi, 1/18.

⁶⁷ Tj. originalno kakvim ga je Allah Uzvišeni kao Stvoritelj/Fatir stvorio: الحمد لله فاطر السموات والأرض Sura Fatir, 1.

⁶⁸ Muttefekun alejh.

Stoga je veoma važno od malih nogu djecu navikavati na lijepo ponašanje i blagost. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve selleme, preporučuje hazreti Aiši: «Aiša, budi blaga, jer kada Allah hoće nekoj porodici dobro otvori im vrata blagosti.»⁷⁰

U drugom hadisu Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, kaže:

الْخَيْرُ عَادَةٌ وَالشَّرُّ لِحَاجَةٌ وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهُهُ فِي الدِّينِ

«Na dobro se navikava, a zlo se samo nameće. Kome Allah želi dobro da mu razumijevanje vjere.»⁷¹

Poznati ashab, Abdullah ibni Mes'ud, radijallahu anhu, je rekao: «Navikavajte se na dobro, jer je dobro s navikom.»⁷²

Jednom stečene navike kada postanu sastavni dio čovjekove prirode više se nikada ne mogu suštinski promijeniti: «Kada čujete da se brdo pomaklo sa svoga mjesta, povjerujte, a kada čujete da je neki čovjek promijenio svoju osobenost/ćud ne vjerujete, jer svako ide prema onome čemu je prirodno postao sklon.»⁷³

Hazreti Alijja, radijallahu anhu, je rekao:

إن مغير الخلق كمغير الخلق إنك لا تستطيع أن تغير خلقه حتى يغير خلقه

«Onaj koji mijenja osobenost/ćud je kao onaj koji mijenja stvoreni (izgled). Uistinu, ti nećeš moći promijeniti njegovu osobenost/ćud sve dok on ne promijeni svoj izgled.»⁷⁴

Jedan od bitnih faktora u formiranju i izgradnji buduće ličnosti jesu moralne, religijske i druge pretpostavke samih roditelja, kao i genetski materijal koji oni nose od ranijih predaka.

Islam prihvata svakoga onakvim kakvim ga je Allah stvorio sa svim što on potencijalno jeste, međutim, intencija je na razvijanju, poboljšavanju i usavršavanju onoga što je pozitivno, jer je to najbrži način suzbijanja naših negativnih osobenosti.

Mi u svakom čovjeku, posebice vjerniku muslimanu, kao i u onome što Allah uzvišeni stvara trebamo prepoznavati ono što je dobro, funkcionalno i pozitivno.

U jednoj predaji se navodi kako su ashabi, zajedno sa Allahovim Poslanikom, sallallahu alejhi ve selleme, prošli pored

⁶⁹ *Sunenut*-Tirmizi, 4/447.

⁷⁰ *Musnedu* Ahmed, 6/104.

⁷¹ *Sunenu* Ibni Madže, 1/80.

⁷² Et-Tabrenai u *El-Kebiru*, 9/236.

⁷³ *Musnedu* Ahmed, 6/433.

⁷⁴ Ed-Dejlemi u *El-Fidevsu bime'suril-hitab*, 1/233.

strvi krepane životinje. Neko je govorio kako zaudara i kako ružno izgleda. Alejhis-selam je rekao: «Kako samo ima lijepe zube?!»

S druge strane, dužni smo da negativne osobnosti drugih ljudi, za koje slučajno saznamo, pokrivati i ne širiti i nikako sebi ne dozvoliti da se prihvatimo istraživanja istih. Na to ukazuju i sljedeće predaje: «Ko sazna neku sramotu svoga brata i sakrije je, Allah će njega pokriti na Sudnjem danu i uvesti u džennet.»⁷⁵

Allahov Poslanik je zabranio ashabima da išta loše govore jedni o drugima:

لَا يُبَلِّغُنِي أَحَدٌ مِنْ أَصْحَابِي عَنْ أَحَدٍ شَيْئًا فَإِنِّي أَحِبُّ أَنْ أُخْرَجَ إِلَيْكُمْ وَأَنَا سَلِيمُ الصَّدْرِ

«Neka niko o bilo kojem mom ashabu ne govori ružno. Ja želim da pred vas izađem čistih prsa!»⁷⁶

Međutim, mi se ne smijemo miriti sa manifestacijama ljudskih negativnosti koje se javno čine, a vjerozakon ih osuđuje, čak naprotiv, mi smo dužni javno iznijeti svoj stav o tome.

Zaokruživanje karakternih osobina ličnosti, ukusa, navika i prirodne sklonosti, tj. same osobnosti/ćudi (huluk, množina ahlak) završava se završetkom fizičkog rasta i razvoja (halk, množina halaik), preciznije puberteta.

Ove navike, osobnosti i ćudi, iako se ne mogu suštinski mijenjati, ono što je pozitivno i dobro u njima može se intelektualnim sazrijevanjem, u društvu sa onima koji su dostigli stepen potpunosti, popravljati, ne u značenju promjene, već u smislu njihova upotpunjavanja i usavršavanja. Sasvim je sigurno da se, na osnovu ranije navedenog hadisa: «تخافوا بأحلاق الله» – Poprimite ćud Allahovih ćudi/osobnosti», osobnosti i ćudi drugih mogu se preslikavati, poprimati i usvajati u većoj ili manjoj mjeri ovisno o brojnosti kontakata i prisnosti.

Ovdje treba napraviti jasnu razliku između osobnosti i osobnosti. Mi nikada ne možemo biti opstojno (vudžuden), osobno (nefsen), sopstveno (zaten) i lično (ajnen) neko dugi, ali osobeno (hulkan – metafizički i halkan – fizički), tj. osobinski i svojstveno (sifeten) se možemo projicirati na drugom, tj. mnoštvo naših tjelesnih sklonosti, osobina, razmišljanja, zaključka i sl. mogu poprimiti druge osobe. Najbolji primjer je ogledalo na čijoj se vanjštini/licu može odraziti samo ono što smo mi osobeno, u ovom slučaju naš vanjski izgled (halk), ali mi ne možemo osobno postati

⁷⁵ Et-Tabrenai u *El-Kebiru*, 17/288.

⁷⁶ *Sunenu* Ebi Davud, 4/265.

tijelo ogledala, jer naše postojanje je nedjeljivo (vahdetul-vudžud) sa drugima, kao što su i naša osobnost (vahdetun-nefs), naša spostvenost (vahdetuz-zat) i naša ličnost (vahdetul-ajn) nedjeljivi sa drugima, jer mi niti smo mogli, ne možemo, niti ćemo ikada moći biti neko drugi, za razliku od osobnosti koja je kod svakoga evidentna (subuten), ali istovremeno manifestaciona (šuhuden) i vidljiva (tedžellijen) na ogledalima ljudskih lica koja poprimaju i odražavaju naš nutarnji (huluk) i vanjski izgled (halk).

U zadnjem dijelu našeg mozga arhivirani su milioni slika onoga što smo ikada vidjeli. Mi smo svi ogledalo na čijim licima prolaze slike viđenog i iskustvenog, slike koje vide oni koje je Allah Uzvišeni darovao pronicljivošću. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, je rekao: « أَتَقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ » – Čuvajte se intuitivnog poznavanja ljudi od strane pravojernika, jer on gleda Allahovim svjetlom», zatim je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, proučio ajet: « إِنَّ فِيَّ ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ » – To su, zaista, pouke za one koji posmatraju (mutevessimun).»⁷⁷

«Mutvessimun» – oni koji posmatraju je particip izveden od glagola tevesseme koji znači: pažljivo promatrati, zagledati se u, brižljivo ispitivati, tražiti znak – obilježje, iz crta lica zaključivati o naravi.⁷⁸

Učitelj učitelja

Najbolji način oplemenjivanja i usavršavanja naših osobnosti/ćudi jeste putem održavanja veze sa Allahovim Poslanikom, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, koji je, kako smo već istakli, bio odraz kur'anskog sadržaja i značenja Savršenih Allahovih imena, tako da je njegova osobnost/ćud najpotpunija i najsavršenija.

Najbolji način vezivanja za Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, je u dosljednom slijeđenju osobnosti njegova, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, načina života, tj. oživljavanu njegova sunneta, zatim ostavljanju svega što je zabranio i izvršavanjem onoga što je naredio Allah Uzvišeni i Njegov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme.

⁷⁷ Sura el-Hidžr, 75.

⁷⁸ Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, El-Kalem, Sarajevo, 1997. str. 1638.

Allah Uzvišeni o važnosti slijedenja Njegova Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, govori na više mjesta u Kur'anu:

«Reci: 'Ako Allaha volite, mene slijedite, i vas će Allah voljeti i grijehе vam oprostiti!' – a Allah prašta i samilostan je. Reci: 'Pokoravajte se Allahu i Poslaniku!' A ako oni glave okrenu – pa, Allah, zaista, ne voli nevjernike.»⁷⁹ «I pokoravajte se Allahu i Poslaniku da bi vam bila milost ukazana.»⁸⁰ «O vjernici, pokoravajte se Allahu i pokoravajte se Poslaniku i predstavnicima vašim. A ako se u nečemu ne slažete, obratite se Allahu i Poslaniku, ako vjerujete u Allah i u onaj svijet; to vam je bolje i za vas rješenje ljepše.»⁸¹ «I tako Mi Gospodara tvoga, oni neće biti vjernici dok za sudiju u sporovima međusobnim tebe ne prihvate i da onda zbog presude tvoje u dušama svojim nimalo tegobe ne osjete i dok se sasvim ne pokore.»⁸² «Oni koji su poslušni Allahu i Poslaniku biće u društvu vjerovjesnika, i pravednika, i šehida, i dobrih ljudi, kojima je Allah milost Svoju darovao. A kako će oni divni drugovi biti!»⁸³ «Onaj ko se pokorava Poslaniku pokorava se i Allahu; a onaj ko glavu okreće – pa, Mi te nismo poslali da im čuvar budeš.»⁸⁴ «... a milost Moja obuhvaća sve; daću je onima koji se budu grijehа klonili i zekat davali, i onima koji u dokaze Naše budu vjerovali, onima koji će slijediti Poslanika, vjerovjesnika, koji neće znati ni da čita ni da piše, kojeg oni kod sebe, u Tevratu i Indžilu, zapisana nalaze, koji će od njih tražiti da čine dobra djela, a od odvratnih odvrćati ih, koji će im lijepa jela dozvoliti, a ružna im zabraniti, koji će ih tereta i teškoća koje su oni imali osloboditi. Zato će oni koji budu u njega vjerovali, koji ga budu podržavali i pomagali i svjetlo po njemu poslano slijedili – postići ono što budu željeli.»⁸⁵ «Reci: 'O ljudi, ja sam svima vama Allahov poslanik, Njegova vlast je na nebesima i na Zemlji; nema drugog boga osim Njega, On život i smrt daje, i zato vjerujte u Allaha i Poslanika Njegova, vjerovjesnika, koji ne zna da čita i piše, koji vjeruje u Allaha i riječi Njegove; njega slijedite – da biste

⁷⁹ Sura Ali Imran, 31-32.

⁸⁰ Isto, 132.

⁸¹ Sura En-Nisa, 59.

⁸² Isto, 65.

⁸³ Isto, 69.

⁸⁴ Isto, 80.

⁸⁵ Surra El-E'araf, 156-157.

na Pravom putu bili!’»⁸⁶ «A tebe smo samo kao milost svjetovima poslali.»⁸⁷ «Pravi vjernici su samo oni koji u Allaha i Njegova Poslanika vjeruju, a koji se, kad su s njim na kakvom odgovornom sastanku, ne udaljuju dok od njega dopuštenje ne dobiju. Oni koji od tebe traže dopuštenje, u Allaha i Poslanika Njegova, doista, vjeruju. I kad oni zatraže dopuštenje od tebe zbog kakva posla svoga, dopusti kome hoćeš od njih, i zamoli Allaha da im oprostí jer Allah prašta i On je milostiv. Ne smatrajte Poslanikov poziv upućen vama kao poziv koji vi jedni drugima upućujete; Allah sigurno zna one među vama koji se kradom izvlače. Neka se pripaze oni koji postupaju suprotno naredenju Njegovu, da ih iskušenje kakvo ne stigne ili da ih patnja bolna ne snađe.»⁸⁸ «Vi u Allahovom poslaniku imate divan uzor za onoga koji se nada Allahovoj milosti i nagradi na onom svijetu, i koji često Allaha spominje.»⁸⁹ «A onaj ko se Allahu i Poslaniku Njegovu bude pokoravao – postići će ono što bude želio.»⁹⁰ «Ono što vam Poslanik da to uzmete, a ono što vam zabrani ostavite.»⁹¹

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, kaže: «Ono što vam zabranim klonite ga se, a ono što vam naredim izvršavajte koliko god možete. Oni prije vas su propali zato što su puno zapitkivali i što su proturječili svojim vjerovjesnicima.»⁹²

Enes ibn Malik, radijallahu anhu, kazuje da ga je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, savjetovao: «Sinak moj, ako možeš da kad osvaneš i omrkneš u tvom srcu nema nepoštenja, neiskrenosti i mržnje prema bilo kome, postupi tako.» Zatim mi je rekao: «Sinak moj, to je od mog sunneta. Ko oživi moj sunnet on me voli, a ko voli mene biće sa mnom u džennetu.»⁹³

Ashab Bilal ibnul-Haris, radijallahu anhu, kazuje da mu je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, rekao: «Uzmi znanju!» Pitao sam: «Šta da znam, Allahov Poslaniče?» Ponovo je rekao: «Uzmi znanju, Bilale!» Pitao sam: «Šta da znam, Allahov Poslaniče?» Rekao je: «Da onaj ko oživi jedan moj sunnet koji je zamro poslije mene ima nagradu kao i onaj koji ga bude

⁸⁶ Isto, 158.

⁸⁷ Sura El-Enbija, 107.

⁸⁸ Sura En-Nur, 62-63.

⁸⁹ Sura El-Ahzab, 21.

⁹⁰ Isto, 71.

⁹¹ Sura El-Hašr, 7.

⁹² Muttefejun alejhi.

⁹³ *Sunenut*-Tirmizi, 5/46.

praktikovao ne umanjujući ništa od njihove nagrade, a da onaj koji uvede neku zabludjuću novotariju kojom nije zadovoljan Allah i Njegov Poslanik ima jednako grijeha kao i oni koji je budu činili ne umanjujući njihove terete nimalo.»⁹⁴

«Šestoricu sam prokleo ja, i prokleo ih je Allah, i svaki vjerovjesnik je uslišan (kod Allaha): onoga koji dodaje Allahovoj knjizi; onoga koji poriče Allahovu odredbu; onoga koji dovodi na vlast silom da bi ponizio time onoga kome je Allah ukazao čast i da bi ukazao čast onome koga je Allah ponizio; onoga koji smatra dozvoljenim Allahove zabrane; onoga iz mog potomstva koji smatra dozvoljenim ono što je Allaha zabranio; i onoga koji ostavlja moj sunnet.»⁹⁵

Tirmizijina predaj ovog hadisa glasi: «Šestoricu sam prokleo ja, i prokleo ih je Allah, i svaki vjerovjesnik koji je bio: onoga koji dodaje Allahovoj knjizi; onoga koji poriče Allahovu odredbu; onoga koji dođe na vlast silom da bi ukazao čast onome koga je Allah ponizio i da bi ponizio onoga kome je Allah ukazao čast; onoga koji smatra dozvoljenim Allahove zabrane; onoga iz mog potomstva koji smatra dozvoljenim ono što je Allaha zabranio; i onoga koji ostavlja moj sunnet.»⁹⁶

U sljedećim hadisima Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, govori o umjerenosti u ibadetu, ali isto tako i o čuvanju i pridržavanju njegova sunneta u trenucima opuštenosti i odmora.

«Svaki posao ima svoj polet, a svaki polet ima svoje zastajanje/pauzu. Onaj koji u tom periodu bude ka mom sunnetu spasit će se, a ko bude ka nečemu drugom propast će.»⁹⁷ Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve selleme, spomenuti su neki ljudi koji se mnogo trude u ibadetu. Rekao je: «To je opijenost islamom i njegova poletnost. Svaka opijenost ima svoju poletnost, a svaka poletnost ima svoje zastajanje/pauzu. Onaj čije zastajanje bude na umjerenosti i na sunnetu takav je za primjera, a onaj čije zastajanje bude u grijesima takav je propao.»⁹⁸ «Sve ima svoj polet, a svaki polet ima svoje zastajanje/pauzu. Pa ko bude dosljedan, ispravan i ustrajan nadajte se za njega, a ako se na njega pokazuje

⁹⁴ *Sunenu* Ibni Madže, 1/76.

⁹⁵ *Sahihu* Ibni Hibban, 13/60.

⁹⁶ *Sunenut*-Tirmizi, 4/457.

⁹⁷ *Musnedu* Ahmed, 2/188.

⁹⁸ *Musnedu* Ahmed, 2/165.

prstima (zbog njegove pobožnosti i ibadeta) ne računajte na njega.»⁹⁹ «Dosta je čovjeku zla da se na njega pokazuje prstom zbog vjere ili dunjaluka, osim koga Allah sačuva.»¹⁰⁰ «... ova vjera je počela od pojedinaca i vratiće se na pojedince, pa blago li se pojedincima koji budu ispravljali ono što su u mom sunnetu iskrivili ljudi.»¹⁰¹ «Onaj koji se bude držao moga sunneta kada moj ummet zastrani imaće nagradu stotinu šehida.»¹⁰²

لا يؤمن أحدكم حتى يكون هواه تبعا لما جئت به

«Niko od vas neće vjerovati sve dok ne bude dragovoljno slijedio ono sa čime sam došao.»¹⁰³

اتبعوا ولا تتدعوا فقد كفيتم

«Slijedite, a ne izmišljate, bit će vam dovoljno.»¹⁰⁴

Ebu Sa'lebe el-Hašeniyy kaže da je pitao Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve selleme, za značenje 105. ajeta sure El-Maide: «O vjernici, brinite se o sebi; ako ste na Pravom putu, neće vam nauditi onaj ko je zalutao! Allahu ćete se svi vratiti i On će vas obavijestiti o onome šta ste radili», pa mu je odgovorio: «Vi preporučujte ono što je dobro i pozitivno, a jedni drugima ukazujte na ono što je loše i zlo sve dok ne vidite da se pohlepi pokorava, da se slijede prohtjevi, da se daje prednost ovom svijetu i da je svako zadivljen svojim stavom i mišljenjem. Tada se brini i vodi računa samo o sebi, a svjetine (‘avamm) se kloni. Iza vas su dani u kojima će strpljivost biti kao držanje žeravice u šaci. Onaj koji bude radio i djelovao tada imat će nagradu pedeset ljudi koji rade kako vi radite.» Neko je upitao: «Nagradu pedeseterice od nas ili od njih?» Odgovorio je: «Nagradu pedeseterice od vas.»¹⁰⁵

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, rekao je svojim ashabima: «Vi živite u vremenu, u kojem, ako neko ostavit samo deseti dio onoga što mu je naređeno, propast će. Zatim

⁹⁹ *Sunenut-Tirmizi*, 4/635.

¹⁰⁰ *Sunenut-Tirmizi*, 4/635.

¹⁰¹ *Sunenut-Tirmizi*, 5/18.

¹⁰² Et-Tabrenai u *El-Evsetu*, 5/315.

¹⁰³ El-Askalani kaže da je ovaj hadis zabilježio El-Hasan ibn Sufjan, da su mu prenosioci pouzdani i da ga je En-Nevevi ocjenio kao *sahih*. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 13/289.

¹⁰⁴ *Tefisrul-Kurtubi*, 7/140.

¹⁰⁵ *Sunenut-Tirmizi*, 5/257.

će doći vrijeme, u kojem, ako neko bude izvršavao samo desetinu od onoga što je naređeno, spasit će se.»¹⁰⁶

Drugi način održavanja veze sa Allahovim Poslanikom, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, jeste učenje salavata na njega: «Allah i meleki Njegovi blagosiljaju Vjerovjesnika. O vjernici, blagosiljate ga i vi i šaljite mu pozdrav!»¹⁰⁷

O vrijednosti učenja salavata navodimo slijedeće hadise:

«Najpreči ljudi meni na Kijametskom danu su oni koji najviše donose salavate na mene.»¹⁰⁸ «Ko donese na mene jedan salavat, Allah donese na njega deset.»¹⁰⁹ «Ko donese na mene jedan salavat, Allah, za taj jedan, donese na njega deset i upiše mu deset dobrih djela (hasenata).»¹¹⁰ «Ko donese na mene jedan salavat, Allah donese na njega deset salavata i umanji mu deset grijeha (hatiata).»¹¹¹ «Ko donese na mene jedan salavat, Allah donese na njega deset salavata, umanji mu se deset grijeha i podigne deset stepeni (derezat).»¹¹² «Meleki neprestano donose salavat na onoga koji donosi salavat na mene, pa neka to rob umanji ili uveća.»¹¹³ «Ponižen i osramoćen bio čovjek kod koga se ja spomenem, a on ne donese salavat na mene; ponižen i osramoćen bio čovjek koji dočeka ramazan, pa mu prođe prije nego mu se oprosti; ponižen i osramoćen bio čovjek kod kojeg roditelji dočekaju starost, a ne uvedu ga u džennet.»¹¹⁴ Jedan ashab je pitao: «Allahov Poslaniče, šta misliš, ako bih ja sve svoje dove zamijenio donošenjem salavata na tebe?»¹¹⁵ Odgovorio je: «Tada će ti Allah Slavljeni i Uzvišeni biti dovoljan za ono što te brine od tvoga dunjaluka i tvoga ahireta.»¹¹⁶

Ovaj hadis je zabilježio i Tirmizija od Ubejj ibn K'aba: «Kada su prošle dvije trećine noći, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve selleme, ustao je i rekao: ‘Spominjite Allaha, spominjite

¹⁰⁶ *Sunenut*-Tirmizi, 4/530.

¹⁰⁷ Sura El-Ahzab, 56.

¹⁰⁸ *Sunenut*-Tirmizi, 2/354.

¹⁰⁹ *Sunenut*-Tirmizi, 2/355.

¹¹⁰ *Sunenut*-Tirmizi, 2/354.

¹¹¹ *Musnedu* Ahmed, 3/261.

¹¹² En-Nesai u *Es-Sunenul-kubra*, 6/98.

¹¹³ *Musnedu* Ahmed, 3/445.

¹¹⁴ *Sunenut*-Tirmizi, 5/550.

¹¹⁵ Učenje salavata u svojoj osnovi i jeste učenje dove za Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve sahabihi ve selleme, kako ćemo to kasnije objasniti.

¹¹⁶ *Musnedu* Ahmed, 5/136.

Allaha! Doći će prvo puhanje u rog (radžifa), pratiće ga drugo (radifa). Doći će smrt sa onim što ona donosi. Doći će smrt sa onim što ona donosi.’ Pitao sam: ‘Allahov Poslaniče, (إِنِّي أَكْثَرُ الصَّلَاةِ عَلَيْكَ) (فَكَمْ أَجْعَلُ لَكَ مِنْ صَلَاتِي) ja mnogo učim salavate na tebe, pa koliko ću od moje dove učiti za tebe?’ Odgovorio je: ‘Koliko hoćeš.’ Pitao sam: ‘Jednu četvrtinu?’ Odgovorio je: ‘Koliko hoćeš, a ako povećaš bolje ti je.’ Pitao sam: ‘Jednu polovinu?’ Odgovorio je: ‘Koliko hoćeš, a ako povećaš bolje ti je.’ Pitao sam: ‘Dvije trećine?’ Odgovorio je: ‘Koliko hoćeš, a ako povećaš bolje ti je.’ Rekao sam: ‘Sve svoje dove učit ću samo za tebe.’ Rekao je: ‘To će ti onda biti dovoljno za tvoju brigu i grijeh će ti se oprostiti.’»¹¹⁷

Muhaddisi su dvojako razumijevali i komentirali značenje ovih riječi: “Allahov Poslaniče, ja mnogo učim salavate na tebe, pa koliko ću od toga učiti (pokloniti) tebi?” (إِنِّي أَكْثَرُ الصَّلَاةِ عَلَيْكَ فَكَمْ أَجْعَلُ) (لَكَ مِنْ صَلَاتِي). Jedni smatraju da se radi o tome da je ovaj ashab, radijallahu anhu, rekao da će sve svoje dove, jer salavat od strane vjernika i jeste u svojoj osnovi dova za Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, pretvoriti u učenje salavata na Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, ovo značenje i nije upitno. Drugi smatraju da se radi o poklanjanju sevaba učenja salavata samom Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve alihi ve sahabihi ve selleme. Po stavu našeg i hanbelijskog mezheba dadozvoljeno (džaiž) je poklanjati sevabe od svojih djela, bilo onih koje izvršavamo svojim vanjskim organima, bilo onih koje svojim jezikom činimo, drugim osobama, kao našim roditeljima, bližnjima, pa i odabranim Allahovim robovima i samom Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve alihi ve sahabihi ve selleme, bez obzira da li su oni u životu na ovom svijetu ili na ahiretu.¹¹⁸

«Među vašim najodabranijim danima je petak. U njemu je stvoren Adem, alejhis-selam, u njemu je usmrćen, u njemu će biti puhanje (u sur/nefha) i zaglušujući smrtonosni prasak (sa’ka), pa mnogo donosite u njemu salavate na mene, jer mi se vaš salavat predočava.» Pitali su: «Allahov Poslaniče, kako će ti se predočavati

¹¹⁷ *Sunenut-Tirmizi*, 4/6336.

¹¹⁸ Opširnije o tome pogledati: *Evidencije i definicije islamskih šerijatskih učenja i vjerovanja* (Prijevod i komentar: Šejh Čolić hadži Mustafa-efendija), Visoko, 1998, str. 307-326.

naš salavat kada ti nestaneš?» Odgovorio je: «Allah Uzvišeni je zabranio Zemlji da uništava tijela vijesnika, alejhimus-selam.»¹¹⁹ Ebu Derda, radijallahu anhu, prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve sahabihi ve selleme, rekao: «Mnogo donosite salavate na mene petkom. To je dan prisutni u kojem meleki prisustvuju. Salavati svakog ko donosi salavate meni se predočuju sve dok ih ne završi.» Upitao sam: «I poslije smrti?» Odgovorio je: «I poslije smrti. Allah je zabranio Zemlji da uništava tijela vijesnika. Allahov vijesnik je živ i opskrbljen.»¹²⁰ «Nema nikoga ko meni selam nazove, a da mi Allah dušu ne povрати da mu odgovorim na selam.»¹²¹ «Allah ima posebnu skupinu meleka koji putuju i koji mi od mojih sljedbenika prenose selame.»¹²² «Ne pretvarajte vaše kuće u grobove¹²³ i ne pravite od moga mezara svetkovalište, već donosite salavate na mene, jer mi vaši salavati stižu gdje god vi bili.»¹²⁴ «Allah će zadužiti za moj kabur jednog meleka kojem je dao mogućnost da čuje stvorenja i ko god donese salavat na mene do Sudnjeg dana on će mi dostaviti njegovo ime i ime njegovog babe: ‘Taj sin toga donio je salavat na tebe.’»¹²⁵

I kako to lijepo naglašava autor knjige „Bistro more pobožnosti i suptilnosti“ Ahmed Ferid, da je donošenje salavata uspostavljanje trajne ljubavi i veze između roba i Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve sahabihi ve selleme. To je jedna od karika u lancu vjerovanja koja se ni na koji drugi način ne može postići. Donošenje salavata je preduvjet za sve veću Poslanikovu ljubav prema svome sljedbeniku muslimanu i za Poslanikovo, sallallahu alejhi ve alihi ve sahabihi ve selleme, upoznavanje sa imenom onoga koji donosi salavate na njega. Zar čovjek može imati veću čast od one koja mu se ukazuje prilikom pominjanja njegova imena pred Allahovim Poslanikom, sallallahu alejhi ve alihi ve sahabihi ve selleme.¹²⁶

¹¹⁹ *Sunenu* Ebu Davud, 1/275.

¹²⁰ *Sunenu* Ibn Madže, 1/524.

¹²¹ *Sunenu* Ebi Davud, 2/218.

¹²² *Musnedu* Ahmed, 1/387.

¹²³ Tj. mjestima gdje se Allah Uzvišeni ne spominje, jer po hadisu primjer živog i mrtvog je primjer onoga koji Allahu zikr čini i onoga koji to ne radi.

¹²⁴ *Sunenu* Ebi Davud, 2/218.

¹²⁵ *Musnedul-Bezzar*, 4/255.

¹²⁶ Vidi: Ahmed Ferid, *Bistro more pobožnosti i suptilnosti*, Organizacija aktivne islamske omladine, Zenica, 1999, str. 114.

Profesor hadisa na Medinskom univerzitetu dr. Halil Ibrahim Mulla, u djelu „Sto Poslanikovih osobina“ (Mietu hasle min hisalir-Resul) tumačeći 43. ajet sure El-Ahzab: «On vas blagosilja, a i meleki Njegovi, da bi vas iz tmina na svjetlo izveo – On je prema vjernicima samilostan» kaže: «Kad musliman donosi salavate na Muhammeda, sallallahu alejhi ve selleme, to, ustvari, znači izvođenje tog muslimana iz tmina zablude na svjetlo upute.»¹²⁷

Pored toga što su mu predočeni naši salavati on, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, je obaviješten i o našim djelima:

حياتي خير لكم تحدثون ونحدث لكم ووفاتي خير لكم تعرض علي أعمالكم فما رأيت من
خير حمدت الله عليه وما رأيت من شر استغفرت الله لكم

«Dok sam ja živ, vama je dobro, radite djela i ja vam donosim propise; a i kada umrem bit će za vas dobro; vaša djela će meni biti izlagana, pa što vidim od dobrih djela zahvaljivaću Allahu, a što vidim od loših molit ću Allaha da vam oprost.»¹²⁸

U Dejlemijinoj predaji se kaže: وما كان من ذنب استوهبت لكم
ja ću tražiti da se vaši grijesi poklone, tj. oprost.»¹²⁹

«I reci: 'Trudite se! Allah će trud vaš vidjeti, a i Poslanik Njegov i vjernici, i vi ćete biti vraćeni Onome koji zna nevidljivi i vidljivi svijet, pa će vas o onome što ste radili obavijestiti.'»¹³⁰

Pa da se pogledamo na tom savršeno čistom i uglačanom ogledalu za kojeg se trebamo vezati učenjem salavata i slijeđenjem i oponašanjem njegove prakse u svakodnevnom životu.

Etika Muhammeda, alejhis-salam, krune Božanske obznane ljudima i njegova ćud/osobenost nesamjerivi su sa bilo čijom drugom.

On je bio živi Kur'an u čijem životu su do svoje punine došla značenja savršenih Allahovih Imena i kur'anskih sadržaja. Njega je odgojio njegov Gospodar i njegovo ponašanje je savršeno. Čovječanstvo je puninu svoga postojanja i progresa dostiglo u životu Muhammeda, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, a ljudski potencijali dovedeni su do savršenstva. Kulminacija ljudskog roda i sveukupnog postignuća ove vrste jeste njegov životni put. Ako

¹²⁷ Dr. Fuad Sedić, *Posebnosti Muhammeda, s. a. v. s., i njegova ummeta*, Islamska pedagoška akademija u Bihaću, Bihać, 2005, str. 53.

¹²⁸ El-Bezzar; Isti navod, str. 185.

¹²⁹ Ed-Dejlemi u *El-Fidevsu bime'suril-hitab*, 2/138.

¹³⁰ Sura Et-Tevbe, 105.

neko kaže da je čovječanstvo današnjice naprednije u civilizacijskom, tehničkom i sličnom smislu, primijetiti ćemo da ljudski rod samo silom tehnike 'vlada' prirodom, a onome koji je bio savršeno moralan i božan Gospodar njegov potčinio je prirodu na očigled drugih ljudi; od oblaka koji mu je pravio hlad, stabala i životinja koji su mu padali ničice, vode koja je potekla iz njegovih mubrek ruku, raspuknuća mjeseca, pa do uzdignuća (mi'radž) kroz sav stvoreni univerzum. Za ljudski rod i civilizaciju značajniji je način na koji je on, naprimjer sjedio, jeo, ili čistio svoje tijelo od spuštanja Apola na Mjesec. Kako je samo bilo njegovo postupanje prema porodici, komšijama, ashabima i općenito svim ljudima, a tek njegove riječi i usmjeravanja, i on nikada nije nešto govorio ili naređivao što i sam nije činio. Muhammed, alejhis-salatu ves-selam, je rekao: «Zaogrinite se Allahovom ćudi – osobenosti.»¹³¹

Značenja Allahove osobenosti/ćudi (ahlakullah) sadržana su u Njegovim savršenim imenima koja su spomenuta u Kur'anu i hadisima Allahova Poslanika, alejhis-salatu ves-selam.

Imami Gazalija u svom tumačenju Allahovih imena daje vanredno lijep opis načina usvajanja značenja Allahovih imena, odnosno Njegovih osobenosti/ćudi u našem životu.¹³²

Muhammed, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, bio je savršena manifestacija kur'anskih značenja i savršenih Allahovih imena, čija su se značenja pretakala u njegovom svakodnevnom životu.

Hazreti Aiša, radijallahu anha, o Muhammedu, alejhi-selam, kaže: «Njegova osobenost/ćud bio je sam Kur'an.»¹³³

A u drugoj predaji: «Njegova, sallallahu alejhi ve selleme, osobenost/ćud bio je Kur'an. Bio je zadovoljan zbog onoga sa čime je Kur'an bio zadovoljan, a srdit zbog onoga na što se Kur'an srdio. Nije se srdio zbog sebe, niti svetio. Ako bi se prekršile Allahove zabrane svetio bi se zbog Allaha. Kada bi se rasrdio niko ne bi ustao zbog njegove srdžbe»¹³⁴, tj. nikad se ne bi tako rasrdio da bi nekoga povrijedio, pa da ovaj zbog toga napusti njegovo društvo.

¹³¹ *Et-Ta'rifat lil-Džurdžani*, 1/216.

¹³² Šire pogledati na našem jeziku: *Značenja savršenih Allahovih imena*, priredio: Mensur Valjevac, Zenica, 2005.

¹³³ *Musnedu Ahmed*, 6/91.

¹³⁴ *Gajetus-su'li fi siretir-Resuli*, 1/40.

Njegovo usmjeravanje i životni put jedina je garancija spasa i sreće svim muslimanima. U svim segmentima svoga života on je savršeni odraz u ogledalu na kojem se svaki musliman može pogledati kakav je otac, bračni drug, brat, komšija, prijatelj, brat u vjeri, koliko je čovjek... Sretni su oni muslimani koji čitajući i saznavajući o njemu, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, prepoznaju nešto njegovo kod sebe.

Prije nego se pogledamo na tom ogledalu «bitno je napomenuti da određena osobina čovjeka može biti pozitivna samo ukoliko je pravilno upotrijebi i ukoliko je u skladu sa drugim pozitivnim osobinama. Tako, naprimjer, praštanje je pozitivna osobina samo ukoliko vodi ka poboljšanju onoga kome se prašta. Međutim, ukoliko praštanje još više ohrabruje zločinca u njegovom zločinu, onda to nije pozitivna osobina. Ahlak Poslanika, s.a.v.s, se odlikuje upravo ovom uravnoteženošću i skladu vrlina koje su ga krasile.»¹³⁵

Pogledajmo na tom ogledalu kako bi trebao da se ponaša musliman prema bratu muslimanu.

Abu Šayk al-Isbahani u djelu Aklaq al-Nabi prenosi da je Al-Hasan ibn Ali ibn Abi Talib, r.a., kazivao: «Pitao sam svoga oca o tome kakav je bio Vjerovjesnikov, s.a.v.s., ulazak, tj. boravak u kući, a on mi je odgovorio: 'Njegov ulazak je bio samo njemu svojstven. Kada bi boravio u kući, vrijeme kojim raspolaže dijelio je na troje, na dio koji pripada Allahu, dio koji pripada porodici i dio koji pripada njemu, tako što bi svoj dio raspodijelio na ljude, stavljajući se na raspolaganje drugima na uštrb sebe, ništa im ne uskraćujući. U periodu koji je posvećivao zajednici (ummetu), u davanju dozvole i rasporedu, davao je prednost zaslužnim ljudima prema njihovoj vrijednosti u vjeri. Neki od njih imali su jednu potrebu, neki dvije, a neki i više. On bi im se posvećivao i tražio da u onome što ih on pita i o čemu ga oni obavještavaju da im je potrebno, bude dobrobit za njih, a i za zajednicu. Znao je reći: 'Vi prisutni obavijestite odsutne. Vi me obavijestite o potrebama onih koji me ne mogu neposredno obavijestiti. Neka Allah učvrsti korake na Sudnjem danu onoga koji vladara obavijesti o potrebi onoga koji to ne može učiniti. Samo se o tome kod njega govorilo i (u tom vremenu) nije primao nikoga osim njih.'

¹³⁵ Zuhdija Adilović, Ahlak Allahovog Poslanika, s.a.v.s. (Predavanje sa interneta).

Kad sam (oca) pitao o tome kakav je bio (Vjerovjesnikov, s.a.v.s.) izlazak van kuće, odgovorio mi je: 'Allahov Poslanik, s.a.v.s., čuvao je svoj jezik od onoga što se njega ne tiče. On je ljude povezivao i ni na koji način nije ih razdavajao. Iskazivao je počast plemenskim prvacima i imenovao ih njihovim vođama. Pažljivo je postupao s ljudima i pazio da nikome ne uskrati izraze svog zadovoljstva i blage naravi. Brinuo se o ashabima i raspitivao se o zbivanjima među ljudima. Pohvalio bi i podržao ono što je dobro, a uputio kritiku na ono što ne valja i osudio to. Bio je odmjeren i neprevrtljiv. Nije se opuštao pribojavajući se da će se ljudi opustiti, ili da će im postati dosadno. Za sve je bio spreman i imao rješenje. Nije uskraćivao ničije pravo i nije ga davao drugom. Ljudi bliži njemu bili su njihovi najbolji. Njemu najvredniji je bio onaj ko je najviše druge savjetovao, a najugledniji kod njega je bio onaj koji je najljepše druge tješio i pomagao im.'

Kad sam (oca) pitao o tome kako je (Vjerovjesnik, s.a.v.s.) sjedao, odgovorio mi je: 'Allahov Poslanik s.a.v.s. nije ni sjedao niti ustajao a da nije spomenuo Uzvišenog Allaha. Nije za sebe imao rezervirana mjesta i to je zabranjivao. Kad bi se priključivao nekom društvu, sjedao je na mjesto gdje je bilo slobodno i to je zahtijevao. Svakom sagovorniku je pružao odgovarajuću pažnju, tako da je svaki sagovornik mislio da upravo njega najviše cijeni. Ko je s njim sjedio, ili mu izlagao neku svoju potrebu, strpljivo bi sačekao dok taj ne bi sam otišao od njega, a kad bi mu neko iznio neku svoju potrebu, ne bi se ni okrenuo a da mu to ne bi riješio ili mu pak uputio olakšavajuće riječi. Njegova širokogrudnost i narav bili su dovoljni ljudima, tako da im je on bio kao otac i svi su pred njim bili ravnopravni. Prilikom sjedenja s njim vladala je atmosfera blagosti, stida, uvažavanja, iskrenosti i povjerenja, u kojoj se nije dizao glas niti spominjalo išta nedolično, bez ikakvih ispada koji bi se mogli raznositi. Svi bi umjereno govorili, preporučujući jedni drugima moralnost i bojznost, ukazujući počast starijima i uvažavajući mlađe, dajući prednost potrebnima i vodeći računa o neznancima.'

Kad sam (oca) pitao o tome kako se (Vjerovjesnik, s.a.v.s.) ponašao prilikom sjedenja s društvom, odgovorio je: 'Allahov Poslanik s.a.v.s. je uvijek bio nasmijan, blage naravi i ljubazan, a ne grub i osoran, niti bučan kao na pijaci. On nije bio bestidnik, niti

kuditelj, niti hvalitelj.¹³⁶ Ne bi obraćao pažnju na nešto što mu ne godi. Oni koji su od njega nešto očekivali nisu bivali razočarani niti su bili odbačeni. Sebe je poštedito od tri stvari: prepirke, suvišna govora i onoga što ga se ne tiče. Sagovornike je poštedito od tri stvari: kritikovanja, sramoćenja i istaživanja nećijih sramota. Govorio je samo ono što je smatrao korisnim, za šta može imati nagradu kod Uzvišenog Allaha. Kad bi govorio, slušaoci su bili mirni kao da su im ptice na glavi. Tek kad bi on zašutio, sagovornici bi govorili bez upadanja u riječ, prepirke i nadgovaranja. Onoga ko bi govorio, svi su pažljivo slušali dok ne završi. Njihovo sudjelovanje u razgovoru je smatrao ravnopravnim. Smijao se onom čemu se i sagovornici smiju, divio se onom čemu se i oni dive. Bio je strpljiv prema neznancima na grubom izražavanju i postavljanju pitanja. Čak su ih i ashabi priželjkivali njihov dolazak (da bi se okoristili njihovim pitanjima). Govorio bi im: 'Kad vidite da neko nešto traži, pomozite mu. Prihvatao je pohvalu samo od nekoga koga je on prije pohvalio. Sagovornika ne bi prekidao dok ne bi završio, ili sam prekinuo svoj govor.'

Kad sam (oca) pitao o tome kako je izgledala šutnja Allahovog Poslanika s.a.v.s., odgovorio je: 'Šutnja Allahovog Poslanika s.a.v.s. počivala je na četiri osnove: blagosti, obazrivosti, uvažavanju i razmišljanju. Njegovo uvažavanje se ogledalo u pažljivom gledanju i slušanju ljudi, a što se tiče njegovog razmišljanja, ticalo se vječnoga i neprolaznog svijeta. Krasila ga je blagost u strpljivosti. Ništa ga nije moglo naljutiti i iznervirati. Posebno obazriv bio je u četvero: prihvatanju nečega lijepog da bi se povodilo za tim; ostavljanju nečega ružnog da bi se klonulo toga; traženju rješenja o nečemu što može unaprijediti zajednicu i poduzimanju onoga što je za zajednicu najbolje, što će im donijeti dobro i za ovaj i za budući svijet.'¹³⁷

Ovdje bi smo još pojasnili neke situacije koje se često nalaze u literaturi, u kojima je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, uputio ljudima neke riječi koje odudaraju od njegovog, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, uobičajenog ponašanja.

¹³⁶ Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, nikog nije pretjerano hvalio, već samo umjereno, a pogotovu nije nikada hvalio samog sebe. Kada bi spominjao neke stvari sa kojima ga je odlikovao Allah Uzvišeni iznad drugih ljudi, uobičavao je reći: «La fahre, tj. ja se ne hvalim i ne ističem sebe time.»

¹³⁷ Dr `Ali `Abd al-Halim Mahmud, Osnovi islamske pedagogije, preveo: dr. Mehmed Kico, u pripremi, str. 137-139.

Tako se recimo navodi primjer čovjeka koji je jeo kod Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, lijevom rukom. On ga je upozorio: «Jedi desnom rukom!» Odgovorio je: «Ne mogu.» Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, mu je rekao: «I ne mogao nikad! Samo ga je oholost spriječila.» Prenosioci kažu da više nikad desnicu nije donio do usta, jer mu se osušila.¹³⁸

«Poslanik, s.a.v.s., je vidio nekog čovjeka kako na sedždi otreša sa kose prašinu. Rekao je: 'Bože, učini da mu kosa bude ružna.' Kosa je čovjeku opala.»¹³⁹

Vahšiju, koji je ubio hazreti Hamzu, amidžu Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, kada je primio islam i došao Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, on mu je rekao: «Možeš li da, zauvijek, skloniš svoje lice ispred mene?!»¹⁴⁰

Koliko god nam ovo izgledao grubo, upravo te njegove, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, riječi su velika sreća za njih i milost. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, kaže: «Allahu, ja sam samo čovjek, pa kojeg god musliman izgrdim, prokunem, ili udarim bičem, učini mu to čišćenjem i milošću.»¹⁴¹ «Allahu, Muhammed je čovjek koji se srdi kao što se i ljudi srde, ja tražim obavezu od Tebe koju mi nećeš prekršiti – da kojeg god vjernika ja uznemirim, ili izgrdim, ili udarim bičem, Ti mu to učini otkupom i onim što će ga na Danu stajanja Tebi približiti.»¹⁴² «Zaista sam tražio od Uzvišenog Allaha, da kojeg god čovjeka iz svoga ummeta prokunem da mu to Allah učini oprostom.»¹⁴³

¹³⁸ *Sahihu* Muslim, 3/1599.

¹³⁹ Muhammed Rewwas Qal'ahdži, *Ličnost posljednjeg Allahovog poslanika*, s arapskog preveli Safvet Halilović i Mehmed Kico, El-Kalem i Islamski pedagoški fakultet, Sarajevo-Zenica, 2006, str. 136.

¹⁴⁰ *Sahihul-Buhari*, 4/1495. Isti navod. Ovaj Vahši je na Jemami, pored jednog drugog ashaba, zadao smrtni udarac samoproglašenom poslaniku Musejlimi – lažljivcu.

¹⁴¹ *Sahihu* Muslim, 4/2007.

¹⁴² *Sahihu* Muslim, 4/2008.

¹⁴³ Ahmed; Navedeno prema: dr. Fuad Sedić, *Posebnosti Muhammeda, s.a.v.s., i njegova ummeta*, str. 172-173.

Kur'an i moralnost

Jedan od načina izvršavanja poslaničkog imperativa: *تخافوا بأحلاق* «Poprimite Allahove osobnosti/ćudi»,¹⁴⁴ tj. usvajajte plemenite osobnosti/ćudi koje je baštinió Allahov Poslanik, *sallallahu alejhi ve alihi ve selleme* – jer njegova osobnost bijaše sam Kur'an, i koje baštine njegovi nasljednici, jeste samo učenje Kur'ana, zatim izučavanje, razmišljanje, inspiracija njegovim sadržajima i pretakanje istih u život slijedenjem i oponašanjem Allahovog Poslanika, *sallallahu alejhi ve alihi ve selleme*: «Elif Lam Mim. Ova Knjiga, u koju nema nikakve sumnje, uputstvo je svima onima koji se budu grijeha čuvali i bojali Allaha.»¹⁴⁵ «Svi se čvrsto Allahove knjige (užeta) držite i nikako se ne razjedinjujte!» «A od Allaha vam dolazi svjetlost i Knjiga jasna kojom Allah upućuje na puteve spasa one koji nastoje da steknu zadovoljstvo Njegovo i izvodi ih, po volji Svojoj, iz tmina na svjetlo i na Pravi put im ukazuje.»¹⁴⁶

«A ova Knjiga koju objavljujemo jeste blagoslovljena, zato je slijedite i grijeha se klonite da bi vam se milost ukazala.»¹⁴⁷ «O ljudi, već vam je stigla poruka od Gospodara vašeg i lijek za vaša srca i uputstvo i milost vjernicima.»¹⁴⁸ «Mi tebi objavljujemo Knjigu kao objašnjenje za sve i kao uputu i milost i radosnu vijest za one koji jedino u Njega vjeruju.»¹⁴⁹ «Ovaj Kur'an vodi jedinom ispravnom putu, i vjernicima koji čine dobra djela donosi radosnu vijest da ih čeka nagrada velika, a da smo za one koji u onaj svijet ne vjeruju – bolnu patnju pripremili»¹⁵⁰ «Mi objavljujemo u Kur'anu ono što je lijek i milost vjernicima, a nevjernicima on samo povećava propast»¹⁵¹ «A zar im nije dosta to što Mi tebi objavljujemo Knjigu koja im se kazuje; u njoj je, doista, blagodat i pouka narodu koji vjeruje.»¹⁵² «Knjiga koju ti objavljujemo blagoslovljena je, da bi oni o riječima njezinim razmislili i da bi oni

¹⁴⁴ *Et-Ta'rifat* lil-Džurdžani, 1/216.

¹⁴⁵ Sura El-Bekare, 1-2.

¹⁴⁶ Sura El-Maide, 15.

¹⁴⁷ Sura El-En'am, 155.

¹⁴⁸ Sura Junus, 57.

¹⁴⁹ Sura En-Nahl, 89.

¹⁵⁰ Sura El-Isra, 9-10.

¹⁵¹ Sura El-Isra, 82.

¹⁵² Sura El-Ankebut, 51.

koji su razumom obdareni pouku primili.»¹⁵³ «Allah objavljuje najljepši govor, Knjigu sličnu po smislu, čije se pouke ponavljaju, zbog kojih podilazi jeza one koji se Gospodara svoga boje, a kada se spomene ime Allahovo, kože njihove i srca njihova se smiruju. Ona je Allahov Pravi put na koji On ukazuje onome kome On hoće; a onoga koga Allah ostavi u zabludi niko na Pravi put neće moći uputiti.»¹⁵⁴ «A on je, zaista, knjiga zaštićena, laž joj je strana, bilo s koje strane, ona je Objava od Mudroga i hvale dostojnoga.»¹⁵⁵

Allahov Posalnik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, jednom prilikom u Džuhfi izašao je pred ashabe i upitao: «Zar vi ne svjedočite da nema nikakav bog osim Allah, da sam ja Allahov Poslanik i da je Kur'an došao od Allaha?» Oni su odgovorili: «Da.» Tada im je rekao: «Onda, budite sretni, jer jedna strana ovog Kur'ana u Allahovj ruci, a druga u vašim rukama. Držite ga se i nikada poslije (uvida u) njega nećete propasti.»¹⁵⁶

«Kur'an je (nekome) zagovornik čije zagovaranje će se primiti, a (nekome) protivnik kome će se vjerovati. Ko ga stavi ispred sebe odvest će ga u džennet, a ko ga stavi sebi iza leđa odvest će ga u vatru.»¹⁵⁷

«Roditeljima onoga ko uči Kur'an i postupa po njegovom sadržaju na Sudnjem dan bit će stavljena kruna čija će svjetlost biti ljepša od svjetlosti sunca kada bi ono bilo postavljeno u vašim ovosvjetskim kućama. A šta tek mislite o onome ko postupa po Ovom (Kur'anu)?!»¹⁵⁸

Hazreti Alija kaže da je čuo Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, da kaže: «Uistinu će biti smutnje i iskušenja /fitnetun/!», na što ga je on upitao: «U čemu je spas i izlaz iz njih?», pa mu je odgovorio: «U Allahovoj Knjizi; u njoj su vijesti o onome što je bilo prije vas i nagovijesti onoga što će biti poslije vas, kao i sud o onome što je među vama. Ona je jasni govor i nije lakrdija. Onoga ko nju napusti iz oholosti Allah će uništiti, onoga ko traži uputu u nečemu izvan nje Allah će ostaviti u zabludi. Ona je Allahovo čvrsto uže, ona je mudra opomena, ona je pravi put. Strasti ne mogu nju iskriviti, niti je jezici mogu izmijentiti. Nje se učeni ne mogu zasititi, niti se ona stalnim ponavljanjem

¹⁵³ Sura Sad, 29.

¹⁵⁴ Sura Ez-Zumer, 23.

¹⁵⁵ Sura Fussilet, 42.

¹⁵⁶ Et-Taberani u *El-Kebiru*, 2/126.

¹⁵⁷ Et-Taberani u *El-Kebiru*, 9/132.

¹⁵⁸ *Sunenu Ebi Davud*, 2/70.

može istrošiti i nema kraja njezinim divotama. Ona je ona koju kada su čuli džinni nisu mogli odoljeti, a da ne kažu: 'Mi smo, doista, Kur'an, koji izaziva divljenje slušali koji na pravi put upućuje.' Ko po Njoj govori istinu govori, ko po njoj radi biće nagrađen, ko po njoj prosuđuje pravedan je, a ko njoj poziva upućen je na Pravi put.»¹⁵⁹

«Ovaj Kur'an je težak, otežan i tegoban onome koji ga ostavlja; lahak onome koji ga slijedi i izučava. Moj govor je težak i otežan, a on je propis i sud. Ko se drži moga govora, čuva ga i pamti spasit će se Kur'anom. Onaj ko potcijeni i zanemari Kur'an i moj govor propao je i na dunjaluku i na ahiretu. Naređuje vam se da prihvatite moj govor, da se pobrinete o mojoj naredbi,¹⁶⁰ i da slijedite moju praksu. Ko je zadovoljan sa mojim govorom zadovoljan je i sa Kur'anom. Ko se ismijava sa mom govoru ismijava se i Kur'anu. Allah Uzvišeni kaže: 'A ono što vam da Poslanik prihvatite, a ono što vam zabrani klonite ga se.'»¹⁶¹

«Onoga ko čita Kur'an i uči ga napamet, smatrajući da je dozvoljeno ono što on dozvoljava i smatajući zabranjenim ono što je on zabranio, Allah će ga njime uvesti u džennet i dat će mu da se zauzima za destero iz njegove porodice koji su zaslužili džehennem.»¹⁶²

«Uistinu, ovaj Kur'an je Allahova sofru/odgajanje (me'debetullah), pa primite s Njegove sofre što možete. Uistinu, ovaj Kur'an je Allahovo uže, svjetlo jasno, lijek korisni, sačuvanost za onoga ko ga se drži i spas za onoga ko ga slijedi. On ne može skrenuti pa da se treba vraćati, niti može biti isključen pa da se treba ispravljati. Nema kraja njegovim ljepotama. On se ne može istrošiti stalnim ponavljanjem. Učite ga, jer će vas Allah nagraditi za njegovo učenje, za jedno slovo po deset nagrada, a ja vam ne kažem da je „eliflammim“ jedno slovo, već je „elif“ jedno slovo, „lam“ je jedno slovo i „mim“ je jedno slovo.»¹⁶³

Darimi nam navodi istu ovu predaju sa neznatnom razlikom: «... pa naučite s Njegove sofre što možete... », kao riječi Abdullaha ibn Mes'uda.¹⁶⁴

¹⁵⁹ *Sunenut-Tirmizi*, 5/172.

¹⁶⁰ Ako riječ «emr» uzmemo kao jedninu od „umur“ onda može imati sljedeće značenje: «da uzmete u zaštitu moju stvar, tj. mene.»

¹⁶¹ *Tefsirul-Kurtubi*, 18/17.

¹⁶² *Sunenut-Tirmizi*, 5/171.

¹⁶³ *El-Mustedrek ales-sahihajn*, 1/741.

¹⁶⁴ *Sunenud-Darimi*, 2/523.

Druga Darimijina predaja isto kao riječi Abdulla ibn Mesu'uda, nešto kraća, glasi ovako: « Uistinu, ovaj Kur'an je Allahova sofa/odgajanje (me'debetullah), pa uzmite sa nje što možete. Ja ne znam da ima išta manje dobro od kuće u kojoj nema ništa od Allahove Knjige. Usitinu, srce u kojem nema ništa od (značenja) Allahove Knjige je pustoš kao i porušena kuća u kojoj nema stanovnika.»

Međutim, pristup ovoj Božanskoj sofri, uzimanje znanja i dosezanje – dodiravanje spoznaja sa nje moguće je samo i fizički i duhovno moralnim i čistim: «I bojte se Allaha, – Allah vas uči.»¹⁶⁵ «On je, zaista, Kur'an plemeniti u Knjizi brižljivo čuvanoj – dodirnuti ga smiju samo oni koji su čisti.»¹⁶⁶

Čuvanje od grijeha, moralnost i bojznost od Allaha Uzvišenog, jednom riječju takvaluk koji se pokazuje izvršavanjem Allahovih i Njegovog Poslanika naredbi i ostavljanjem Allahovih i Njegova Poslanika zabrana, jesu preduvjet svakom istinskom znanju i spoznaji o Allahu Uzvišenom, Njegovom Poslaniku i vjerovanju kojeg je On preko njega, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, obznanio.

«Najugledniji kod Allah je onaj koji Ga se najviše boji.»¹⁶⁷

Et-Tirmizi prenosi od Zejd ibn Erkama, a imami Ahmed od Ebu Se'ida El-Hudrijja, da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, rekao: «Ostavljam vam ono čega, ako se budete držali nećete poslije mene zalutati. Jedno od toga je uzvišenije od drugog: Allahova knjiga koja je ispruženo uže sa neba do Zemlje i moje potomstvo – porodica moje kuće. Njih dvoje se neće razdvojiti dok ne stignu do moga vrela, pa gledajte kako ćete me naslijediti u pogledu njih.»¹⁶⁸

U više predaja ovoga hadisa Imami Ahmed, kao i kod Imami Muslima na samom početku to dvoje se imenuje kao «dva pologa (sekalejn)» i dva zastupnika (halifetejn)».¹⁶⁹

Drugi hadis koji je daleko prisutniji u literaturi: «Ostavljam vam Knjigu Božiju i sunnet Njegovog Poslanika. Ako ih se budete pridržavali, nikada nećete zalutati», Allahov Poslanik, sallallahu

¹⁶⁵ Sura El-Bekare, 282.

¹⁶⁶ Sura El-Vaki'a, 77-79.

¹⁶⁷ Sura El-Hudžurat, 517.

¹⁶⁸ Et-Tirmizi, En-Nesai i Ahmed. Navedeno prema: dr. Muhammed Abduhu Jemani, *Allimu evladekum mehabbete ali bejtin-Nebijj*, Darul-Kibleti, Džidda, 1998., str. 15.

¹⁶⁹ Ibid.

alejhi ve alihi ve selleme, izrekao je prilikom poznatog govora koji je održao na Arefatu, za vrijeme Oprosnog hadždža.¹⁷⁰

Hafiz Ibn Merdevejh prenosi od Enesa ibn Malika, radijallahu anhu: «Allahov Poslanik, s.a.v.s., je upitan: ' من آلك ' Koji su tvoja porodica?' ' كل تقي ' Svaki onaj ko se grijeha čuva i bogobožazan je', odgovorio je on, a zatim je proučio: ' إن أولياؤه إلا المتقون ' Čuvari njegovi su samo oni koji se Allaha boje.¹⁷¹»¹⁷²

Dejlemi nam donosi sljedeću predaju preko Enesa ibn Malika, radijallahua anhu, od Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme:

آل محمد كل تقي

«Porodica Muhamedova je svako moralan, ko se grijeha čuva i Allaha boji.»¹⁷³

Imami Ahmed prenosi da, kada je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve sahabihi ve selleme, slao Mu'aza ibn Džebela u Jemen, ispratio ga je dajući mu oporuku. Muaz je jahao, a Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve sahabihi ve selleme, išao pored njegove jahalice. Nakon što je završio (sa oporukom), rekao je: «Muaze, možda me nećeš sresti, poslije ove moje godine, ili ćeš možda proći pored ove moje džamije ili pored moga mezara.» Mu'az je zaplakao od bojazni i tuge zbog rastanka sa Allahovim Poslanikom, sallallahu alejhi ve alihi ve sahabihi ve selleme. Zatim se okrenuo (Poslanik), stao svojim licem naspram Medine i rekao: «Najpreči ljudi meni su oni koji su moralni, koji se grijeha čuvaju i Allaha boje; ko god oni bili i gdje god oni bili.»¹⁷⁴

U drugoj predaji Imami Ahmeda zabilježeno je: «Ne plači, Muaze, uistinu, pretjeran plač», ili je rekao: «zaista, pretjeran plač je od šejtana.»¹⁷⁵

Istu predaju navode Ibni Hibban u svom Sahihu i Et-Taberani u El-Mudžemul-kebiru. Kod njih se u drugom dijelu hadisa spominje i porodica Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme: «Ova moja porodica smatra da mi je najbliža, a

¹⁷⁰ Muhammed Husejn Hejkel, *Život Muhammeda, a. s.*, El-Kalem, Sarajevo, 2004, str. 531.

¹⁷¹ Sura El-Enfal, 34.

¹⁷² *Tefsir Ibn Kesir*, skraćeno izdanje, str. 520.

¹⁷³ El-Adžluni, *Kešful-hafa.*, 1/18.

¹⁷⁴ *Musnedu Ahmed*, 5/235.

¹⁷⁵ *Musnedu Ahmed*, 5/235.

nije tako. Meni su najbliži oni koji su moralni, koji se grijeha čuvaju i Allaha boje; ko god oni bili i gdje god oni bili.»¹⁷⁶

Licejmerski mogu vladati mnoštvom informacija i postići najveći stepen izobrazbe, ali oni su uskraćeni istinske spoznaje i znanja o Allahovoj vjeri samo zato što su duhovno nečisti i pokvareni:

حَصَلَتَانِ لَا تَحْتَمِعَانِ فِي مُنَافِقٍ حُسْنُ سَمْتٍ وَلَا فِقْهُ فِي الدِّينِ

«Dva svojstva se ne mogu zajedno naći kod licemjera: ljepo ponašanje i istinsko znanje o vjeri.»¹⁷⁷

Strah od Allah i odlučnost

Oni koji primjenom nasljeđuju i čuvaju znanje vjerovjesničko, nasljeđuju i njihove osobine, među kojima je, svakako, strah i bojznost od Allaha Uzvišenog iz kojih nužno proizlaze odlučnost, dostojanstvenost, nepokolebljivost i hrabrost. «Vjerovjesniku nije teško da čini ono što mu Allah odredi jer takav je bio Allahov propis i za one koji su prije bili i nestali – a Allahova zapovijed je odredba konačna za one koji su Allahove poslanice dostavljali i od Njega strahovali, i koji se nikoga, osim Allah, nisu bojali. A dovoljno je to što će se pred Allahom račun polagati!»¹⁷⁸

Allah Uzvišeni za učenjake kaže: «Zar ne znaš da Allah s neba pušta vodu i da Mi pomoću nje stvaramo plodove različitih vrsta; a postoje brda bijelih i crvenih staza, različitih boja, i sasvim crnih. I ljudi i životinja i stoke ima, isto tako, različitih vrsta. A Allaha se boje od robova Njegovih – učeni. Allah je, doista, silan, i On prašta.»¹⁷⁹

Hasan el-Basri kaže: «Učen je onaj koji strahuje od Milostivog kada ga niko ne vidi i koji želi ono što i Allah želi.»¹⁸⁰

Neko je pitao Eš-Šabija: «Ko je učenjak? » Odgovorio je: «Učenjak je onaj ko strahuje od Allaha.»¹⁸¹

¹⁷⁶ Navedeno prema: Ibni Redžeb El-Hanbeli, *Muhtesaru Džami'il-'ulumi vel-hikemi*, Damask, 2003, str. 447.

¹⁷⁷ *Sunenut*-Tirmizi, 5/49.

¹⁷⁸ Sura El-Ahzab, 38-39.

¹⁷⁹ Sura Fatir, 27.28.

¹⁸⁰ *Tefsir* Ibn Kesir, 3/554.

¹⁸¹ *Musannefu* Ibn Ebi Šejbe, 7/239.

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve selleme, je rekao: «Strah od Allaha je vrhunac svake mudrosti. Sustezanje i čuvanje od svega nedozvoljenog (el-ver'u) prvak je svih djela. Ni na jedno djelo onoga koji kada se osami ne bude imao sustezanja od nedozvoljenog Allah neće obratiti pažnju.»¹⁸² «Sustezanje i čuvanje od svega nedozvoljenog (el-ver'u) prvak je svih djela. Onome ko ne bude imao sustezanja od nedozvoljenog kada se osami Allah neće obratiti pažnju na druga njegova djela.»¹⁸³

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, pitao je ashabe: «Znate li ko je vjernik (el-mu'min)?» Odgovorili su: «Allah i Njegov Poslanik najbolje znaju.» On je objasnio: «Vjernik je onaj koji neće umrijeti dok njegove uši ne budu ispunjene onim što on voli (da čuje). Kada bi jedan moralan rob koji se čuva grijeha i boji Allaha Uzvišenog bio u nekoj sobi koja je u drugoj sobi sve do sedamdeset soba na čijim vratima su gvozdena vrata, Allah bi ga zaodjenuo plaštom njegovih djela tako da ljudi o tome pričaju i još više uveličavaju, a isto tako bi se govorilo i o njegovom grijehu i nemoralu.» Ashabi su pitali: «A, kako to oni uveličavaju?» Odgovorio je: «Bojazan i moralan kada bi ikako mogao da poveća svoje dobro povećao bi ga, a grješnik kada bi ikako mogao da poveća svoje griješenje i nemoralnost povećao bi. Namjera vjernika je dalekosežnija od njegova djela.»¹⁸⁴

Hazreti Osman je sa minbera rekao: «O ljudi, čuvajte se Allaha u pogledu vaših tajnih poslova, jer ja sam čuo Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, da kaže: 'Tako mi Onoga u Čijoj Ruci je Muhammedova duša, niko neće sakriti neko tajno djelo a da ga Allah neće zaogrnuti njegovim plaštom. Ako bude dobro, pokazat će se dobro, a ako je zlo, pokazat će se zlo', zatim je proučio 26. ajet sure El-E'araf: «O sinovi Ademovi, dali smo vam odjeću koja će pokrivati stidna mjesta vaša, a i raskošna odijela, ali, odjeća moralnosti, to je ono najbolje. To su neki Allahovi dokazi da bi se oni opametili.»¹⁸⁵

Objašnjavajući ovaj hadis El-Menavi kaže: „Znači da će se ono što on sakrije pokazati na stranama njegova lica i ispadima jezika. O tome da će se to pokazati na licu, obavještava nas Allah Uzvišeni u Objavi: 'A da hoćemo, Mi bismo ti ih, uistinu, pokazali i

¹⁸² Ibn Ebid-Dunja, *El-Vere'u*, 1/43.

¹⁸³ El-Hakim et-Tirmizi, *Nevadirul-usuli fi ehadisir-Resuli*, 2/355.

¹⁸⁴ El-Hakim et-Tirmizi, *Nevadirul-usuli fi ehadisir-Resuli*, 4/83.

¹⁸⁵ *Tefsir* Ibn Kesir, 2/208.

ti bi ih, sigurno, po biljezima njihovim poznao. Ali, ti ćeš ih poznati po načinu govora njihova.¹⁸⁶ Pokazivanje skrivenog preko jezika izraženije je nego preko lica, ali se i na licu da neznatno primijetiti (لكنه يبدو في الوجه بدوا خفيا).¹⁸⁷

Naši učitelji – odgajatelji

Sretni su oni pojedinci kojima se ukaže čast da se druže sa kompletnim nasljednicima Vjerovjesnika, jer, upravo, jedan od osnovnih postulata, kako smo ranije konstatali, misije onoga, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, čija je osobenost bio sam Kur'an, bilo je usavršavanje ljudskih osobnosti/ćudi koje su dosegle najveći vrhunac manifestacije u njegovom životu. Učeni su oni koji su nasljednici poslanika i vjerovjesnika.

Oni koji obrazuju, svjesno ili ne, prenose i preslikavaju svoju osobenost/ćud na učenike, bila ona pozitivna, plemenita, ili negativna, iskvarena. Nemoguće je nekoga obrazovati, a da se na učeniku neće manifestirati osobenosti i ćudi njegovih učitelja. Koliko je odnos učitelj–učenik iskreniji i konstantniji toliko su transmisija, kalemljenje i projekcija izvjesniji. «To je zato što je ljudska narav sklona prisvajanju tuđih osobina.»¹⁸⁸ Osobenost/ćud je nešto što se stalnim kontaktima prenosi iz prsa u prsa:

الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ

«Čovjek je u vjeri onoga s kim prisno prijateljuje, pa neka svako gleda koga će uzeti za prisnog prijatelja.»¹⁸⁹

Najbolji učitelji su oni čije su osobenosti/ćudi najpotpunije, sa kojih na učenike može preći samo dobro, oni koji sa naših lica mogu prepoznati naše slabosti i mahane, potrebe naše duše, našeg uma i voditi nas najvećem dobru: ahiretskoj – vječnoj sreći, oni u čije ćemo se postupke ugledati i oponašati ih «jer je činjenje onoga što islamski velikani (učitelji) rade, uzrokom (sebeb) prijateljstva i vjerovanja, kako oni vjeruju, a to je sebeb njihova voljenja, a voljenje velikana i njihovo simpatisanje vodi želji za druženjem sa

¹⁸⁶ Sura Muhammed, 30.

¹⁸⁷ El-Menavi, *Fejdul-Kadir*, 5/419.

¹⁸⁸ Šejh Abdul-Kadir ibni Ahmed Kevheni, *Sintaksa naučnog i vjeronaučnog jezika...*, str. 14.

¹⁸⁹ *Sunenut-Tirmizi*, 4/589.

njima, a druženje sa njima vodi osmatranju i gledanju njih osobno, a u tome je beskrajna i neprocjenjiva korist.»¹⁹⁰

Najbolji učenici su oni koji osobnim druženjem sa učiteljima poprime svojstva (sifat), osobnosti (ahlak) i vjerovanja (akaid) svojih učitelja, oni koji utru u sopstvu svojih učitelja (el-fena fiz-zat).

Stoga možemo zaključiti da na osobine buduće ličnosti, pored genetskog materijala, naj snažniji uticaj imaju oni sa kojima ona najviše provodi vremena i za koje se svojom intimom veže, bilo da su to stvarne ličnosti iz života – naši roditelji, braća, sestre, učitelji, prijatelji ili oni iz naše imaginacije koje smo prihvatili sa televizije, časopisa, knjiga – bilo da su pozitivni ili negativni likovi:

لَا تُصَاحِبْ إِلَّا مُؤْمِنًا وَلَا يَأْكُلْ طَعَامَكَ إِلَّا تَقِيًّا

«Ne druži se osim sa pravim vjernikom, i neka tvoju hranu ne jede niko ko nije moralan i čist.»¹⁹¹

Allaha Uzvišeni imperativno naređuje da čuvamo sebe i svoje porodice od vatre, stoga nam je dužnost da se pobrinemo da nađemo sebi i svojoj porodici adekvatno društvo. Tražimo one koji su moralniji, pošteniji, iskreniji, manje zavidni i bolji od nas, potpuniji u svakom smislu i značenju: «O vjernici, bojte se Allah i budite s onima koji su iskreni!»¹⁹²

Posebna skupina u čijem društvu se trebamo naći što češće jesu učenjaci–ulema, tj. oni koji baštine i nasljeđuju osobnosti Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, koji je rekao:

أَدْبِي رِبِي فَأَحْسِن تَأْدِيبِي

«Mene je podučavao/odgajao moj Gospodar, pa je moje odgajanje učinio savršenim.»¹⁹³

Polazišna tačka i pretpostavka Božanskom odgajanju i naučavanju jeste vjerovjesnička moralnost, poštenje, čuvanje od grijeha i primijenjivanje spoznatog.

«I bojte se Allaha, – Allah vas uči, i Allah sve zna.»¹⁹⁴ «O vjernici, ako se budete Allaha bojali, On će vam sposobnost

¹⁹⁰ Šejh Abdul-Kadir ibni Ahmed Kevheni, *Sintaksa naučnog i vjeronaučnog...*, str. 13.

¹⁹¹ *Sunenu Ebi Davud*, 4/259.

¹⁹² Sura Et-Tevbe, 119.

¹⁹³ *Kešful-hafa...*, 1/72; Navedeno prema: Nezir Halilović, *Pedagogija u okrilju Kur'ana i Sunneta*, str. 47.

darovati pa ćete istinu od neistine moći rastaviti i preko ružnih postupaka vaših će preći i oprostiti vam. – A Allahova dobrote je neizmjerena.»¹⁹⁵

Nemoralna osoba, bilo da javno propagira nemoral, ili je u svojoj intimi nemoralna može sabrati i vladati mnoštvom informacija, ali znanje i spoznaju Allahovog dina, Allaha Uzvišenog i Resulullaha nikada neće postići. Allaha ne može niko prevariti – «Imajte na umu da Allah zna šta je u dušama vašim, pa ga se pričuvajte, i znajte da On prašta i da je blag.»¹⁹⁶

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, kaže: «Dva svojstva se ne mogu zajedno naći kod licemjera: lijepo ponašanje i istinsko znanje o vjeri.»¹⁹⁷

Mudri Lukman oporučio je svome sinu: «Sinak moj, sjedi sa učenicima. Pribijaj se uz njih svojim koljenima, jer Allah oživljava srca svjetlom mudrosti kao što zemlju mrtvu oživljava obilnom kišom.»¹⁹⁸

Nositelja i prenositelja znanja je mnogo, a njegovih čuvara malo. Prva osobina nasljednika vjerovjesnika, čuvara znanja jeste da oni primjenjuju ono što znaju.

Allah Uzvišeni upozorava: «O vjernici, zašto jedno govorite, a drugo radite? O, kako je Allahu mrsko kada govorite riječi koje djela ne prate!»¹⁹⁹

Hareti Alija, radijallahu anhu, o tome kaže: «O, nositelji znanja, postupajte po njemu. Samo je onaj učen koji radi po onome što zna i čije znanje je podudarno njegovim djelima. Pojavit će se ljudi, nositelji znanja čije znanje neće prelaziti preko njihovih ključni kostiju (tj. njihovih prsa, prir.). Njihova djela bit će suprotna njihovom znanju, a njihova intima bit će suprotna njihovom javnom životu. Oni će imati svoje kružoke (halke), pa će se jedni sa drugima nadmetati tako da će se ljutiti ako neko iz njihova društva ode u drugo i ostavi ga. Djela takvih, u tim njihovim sijelima neće se dizati Allahu.»²⁰⁰

Abdullah ibn Mes'ud, radijallahu anhu, je rekao:

¹⁹⁴ Sura El-Bekare, 282.

¹⁹⁵ Sura El-Enfal, 29.

¹⁹⁶ Sura El-Bekare, 235.

¹⁹⁷ *Sunenut*-Tirmizi, 5/49.

¹⁹⁸ *Medžmeuz-zevid*, 1/125.

¹⁹⁹ Sura Es-Saff, 2-3.

²⁰⁰ *Sunenud-Darimi*, 1/118.

تَعَلَّمُوا تَعَلَّمُوا فَإِذَا عَلِمْتُمْ فَأَعْمَلُوا

«Učite i učite, a kada naučite radite.»²⁰¹

Hazreti Alija je rekao: «Učite, a kada naučite zadržite ga. Nemojte ga kvariti s smijehom i igrom, pa da srcima ne bude drago.»²⁰²

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihhi ve selleme, upozorava:

«Naučite šta god hoćete, Allah Uzvišeni vas time neće okoristiti sve dok ne budete po tome postupali.»²⁰³ «Čovjek neće postići stepen učenog sve dotle dok svoje znanje ne pretvori u praksu.»²⁰⁴ «Učeni je onaj koji radi po svom znanju.»²⁰⁵ «Postoje dvije vrste znanja: znanje srca – to je znanje koje će koristiti, i znanje na jeziku, to je znanje koje je Allahov dokaz protiv čovjeka.»²⁰⁶ «Učen je onaj koji je svjestan Allaha, pa radi Njemu u pokornosti, a izbjegava ono što On prezire.»²⁰⁷

Ebu Bekr er-Razi kaže da je čuo Ibrahima el-Havvas gdje govori: «Nije znanje ono što se nosi i prenosi. Učen je onaj koji slijedi znanje i primjenjuje ga, koji se povodi za sunnetima, pa makar i malo znao»²⁰⁸

O ovim i drugim osobinama i odlikama učenih Imami Gazalija opširno govori u svome Ihjau. Tako jednog uspješnog učitelja/profesora muslimana treba da krasi sljedeće odlike:

- da prema svojim učenicima/studentima iskazuje ljubaznost i simpatije. Prema njima se treba odnositi kao prema vlastitoj djeci,
- da u svom obučavanju slijedi Poslanika, sallallahu alejhi ve selleme, da širenjem znanja ima za cilj postići blizinu Allaha, dželle šanuhu, a nikako zahvalnosti i nagrade,
- da učenicima/studentima ne uskrati bilo koji potreban savjet i mišljenje,

²⁰¹ *Sunenud-Darimi*, 1/115.

²⁰² *Sunenud-Darimi*, 1/152.

²⁰³ Ed-Dejlemi u *El-Fidevsu bime'suril-hitab*, 2/43.

²⁰⁴ Ibni Hibban i El-Bejheki. Navedeno prema: Ebu Hamid el-Gazali, *Preporod islamskih nauka*, Libris, Sarajevo, 2005, knjiga 1, str. 228.

²⁰⁵ El-Adžluni, *Kešful-hafa...*, dio 2, str. 64.

²⁰⁶ *Tefisrul-Kurtubi*, 7/321.

²⁰⁷ *Tefisrul-Kurtubi*, 13/346.

²⁰⁸ El-Bejheki u *Šu'abul-imanu*, 2/294.

- da ima prefinjen i izgrađen metod u ukazivanu na greške učenika/studentata,
- da učenicima/studentima ne umanjuje značaj i ulogu nauka koje su van njegova domena,
- da obrati pažnju na mogućnosti svojih učenika/studentata i da od njih ne zahtijeva ono što je van njihovih mogućnosti,
- da svojim učenicima/studentima, u slučaju kada je njihovo shvatanje ograničeno i limitirano, ponudi znanje koje će im biti jasno, ne ulazeći u detalje i preciznosti i
- da mu riječ ne bude u koliziji sa djelima.²⁰⁹

Iz ovih osam odlika proizlaze slijedeće osobine naših duhovnih učitelja, kako ih Imama Gazalija naziva «učenjaci onog svijeta (ulemaul-ahireti)»:

- da stjecanjem nauke ne žele dunjalučke, materijalne interese,
- da njihove riječi ne budu u koliziji sa njihovim djelima,
- da se opredijele za nauke koje donose ahiretske koristi, da zapostave i zanemare discipline koje se zasnivaju na pretpostavkama, raspravama i polemikama,
- da ne budu skoni pretjerivanju u jelu i piću, da se jednostavno i skromno nose i oblače,
- da njihove kuće budu oličenje umjerenosti i skromnosti, da ne robuju namještaju i komforu,
- da se distanciraju od vlasti koliko god je to moguće,
- da izbjegavaju davanje fetvi, ako je to ikako moguće,
- da budu čvrsti u svom vjerovanju u Allahova Posalnika, sallallahu alejji ve alihi ve selleme,
- da se u svakodnevnom životu prepoznaju po svome vladanju i držanju. Efekat Allahove, dželle šanuhu, prisutnosti i straha od Njega na njima se primjećuje po njihovom hodu, odjeći, govoru, šutnji i ozbiljnosti,
- da studiraju i izučavaju stvari iz domena praktične spoznaje, da razmatraju šta tu spoznaju kvari, šta inficira ljudska srca, šta ih navraća na zlo, jer osnovna misija vjere je – čuvanje od zla,

²⁰⁹ Vidjeti: Ebu Hamid el-Gazali, *Preporod islamskih nauka*, Libris, Sarajevo, 2005, knjiga 1, str. 216-225.

- da se u svom znanju oslanjaju i orijentišu na vlastite poglede i stavove, ne na druge, odnosno tuđe izvore. Pogotovo se trebaju čuvati slijepog opnašanja (taklid) i
- da su oprezni i da se čuvaju novotarija, makar ih većina i prihvatila.²¹⁰

Na kraju Imami Gazalija zaključuje: «Ovo je dvanaest karakteristike ahiretske uleme. Svaka od ovih karakteristika sadrži lepezu svojstava ove uleme. Nastoj da budeš jedno od dvoje:

- ili da budeš vlasnik ovih svojstava i njima se okitiš i obogatiš,
- ili da priznaš i da potvrdiš svoje nedostatke.

Pazi da u odnosu na ovo ne budeš treće, da ne posvetiš sebe dunjaluku umjesto vjeri, da ne uporediš držanje i vladanje bezvrijednih sa držanjem i vladanjem istinske uleme, te da se sa svojim znanjem i negiranjem ne priključiš skupini propalih i očajnih. Tim varkama podlegle su mnoge skupine. Molimo Allaha, dželle šanuhu, da nas učini od onih koje ovaj svijet neće zavarati i šejtan pokolebati.»²¹¹

Na te skupine propalih o kojima govori uvaženi Imam mogao bi se odnositi slijedeći hadis:

مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ لِيُجَارِيَ بِهِ الْعُلَمَاءَ أَوْ لِيَمَارِيَ بِهِ السُّفَهَاءَ أَوْ يَصْرِفَ بِهِ وَجْهَهُ النَّاسِ إِلَيْهِ
أَدْخَلَهُ اللَّهُ النَّارَ

«Onoga ko traži znanje da bi se natjecao sa učenima, ili da bi polemisao sa neukima, ili da bi skrenuo pažnju na sebe, Allah će uvesti u Vatru.»²¹²

Molimo Allaha Uzvišenog da nas i sve muslimane okoristi sa znanjem koje nam je On darovao. AMIN!

Zaključak

U suri koja predstavlja temež Kur’ana (ummul-Kur’an) treće Božije svojstvo, nakon opće i posebne milosti jeste da je on RABBUL-ALEMIN – Gospodar svjetova, etimološki, ODGAJATELJ svjetova. Od istog jezičkog korijena u arapskom

²¹⁰ Vidjeti opširnije o svakoj od ovih karakteristika: Ebu Hamid el-Gazali, *Preporod islamskih nauka*, Libris, Sarajevo, 2005, knjiga 1, str. 233-295.

²¹¹ Isto, str. 295.

²¹² *Sunenut-Tirmizi*, 5/32.

jeziku izvedena je glagolska imenica TERBIJJET kao pandan za znanstvenu pedagogiju.

Ta opća i posebna Božija milost preko koje je Odgajatelj pokazao najsvršenije i napotpunije metode Božanskog odgoja jeste pečat svih Njegovih poslanika, kojega je On upravo poslao kao MILOST svjetovima.

Navodi se da su Allahovom Poslaniku dolazile različite deputacije arapskih plemena, a on je sa svakim govorio njihovim dijalektom, što i sami ashabi nisu mogli razumjeti. Alijja ibn Ebi Talib je primijetio: «Allahov Poslaniče, vidimo da se svakom narodu obraćaš na njihovom jeziku, pa ko te je podučio tome?» Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, mu je rekao: «Mene je odgajao moj Gospodar, pa je moje odgajanje učinio savršenim.»

Ljudske osobenosti/ćudi su dijelom urođene kao genetski faktor, dijelom su vezane za unos hrane u organizam – da li je u osnovi dozvoljena (halal) i da li je na dozvoljen način stečena, a dijelom se razvijaju tokom našeg odrastanja.

Zaokruživanje karakternih osobina ličnosti, ukusa, navika i prirodne sklonosti, tj. same osobenosti/ćudi (huluk, množina ahlak) završava se završetkom fizičkog rasta i razvoja (halk, množina halaik), preciznije puberteta.

Ove navike, osobnosti i ćudi, iako se ne mogu suštinski mijenjati, ono što je pozitivno i dobro u njima može se intelektualnim sazrijevanjem, u društvu sa onima koji su dostigli stepen potpunosti, popravljati, ne u značenju promjene, već u smislu njihova upotpunjavanja i usavršavanja.

Najbolji način oplemenjivanja i usavršavanja naših osobenosti/ćudi jeste putem održavanja veze sa Allahovim Poslanikom, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, slijedenjem njegove prakse i donošenjem salavata.

Jedan od načina izvršavanja poslaničkog imperativa: «تخلقوا – بأخلاق الله – Poprimite Allahove osobenosti/ćudi», tj. usvajajte plemenite osobenosti/ćudi koje je baštiniio Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme – jer njegova osobenost bijaše sam Kur'an – i koje baštine njegovi nasljednici jeste samo učenje Kur'ana, zatim izučavanje, razmišljanje, inspiracija njegovim sadržajima i njihovo pretakanje u život.

Oni koji obrazuju, svjesno ili ne, prenose i preslikavaju svoju osobenost/ćud na učenike, bila ona pozitivna, plemenita, ili

negativna, iskvarena. Nemoguće je da se na učenika ne manifestiraju osobnosti i čudi njegovih učitelja. Koliko je odnos učitelj–učenik iskreniji i konstantniji toliko su transmisija, kalemljenje i projekcija izvjesniji. «To je zato što je ljudska narav sklona prisvajanju tuđih osobina.» Osobnost/čud je nešto što se stalnim kontaktima prenosi iz prsa u prsa.

Najbolji učitelji su oni čije se osobnosti-čudi najpotpunije, sa kojih na učenike može preći samo dobro, oni koji sa naših lica mogu prepoznati naše slabosti i mahane, potrebe naše duše, našeg uma i voditi nas najvećem dobru: ahiretskoj – vječnoj sreći; oni u čije ćemo se postupke ugledati i oponašati ih.

Najbolji učenici su oni koji osobnim druženjem sa učiteljima poprima svojstva (sifat), osobnosti (ahlak) i vjerovanja (akaid) svojih učitelja, oni koji utru u sopstvu svojih učitelja (el-fena fiz-zat).

LITERATURA

- Adilović, Zuhdija, *Ahlak Poslanika s.a.v.s.* (Internet)
- Bergivija, Muhammed efendija Rumija hanefija, *Et-Tarikatul-muhammedijetul-islamijetu – Evidencije i definicije islamskih šerijatskih učenja i vjerovanja*, prevodilac i komentator: Šejh Čolić hadži Mustafa efendija, Visoko, 1998.
- Čelebić, Midhat, *Suština Islama*, Sarajevo, 2000.
- Ed-Darimi, Abdullah ibn Abdur-Rahman, *Sunenud-Darimi*, Darul-kitabil-arebijj, Bejrut, 1407.
- Ed-Dejlemi, Ebu Šudža'a Šerevejh, *El-Fidevsu bime'suril-hitab*, Darul-kutubil-ilmije, Bejrut, 1986.
- El-Asbehi, Maik ibn Enes, *Muvettau Malik*, Daru ihjat-turasil-arebijj, Misr, bez godine izdanja.
- El-Askalani, Ibn Hadžer, *Fethul-Bari bi Šerhi Sahihil-Buhari*, Darur-rejjan lit-turas, Kairo, 1987.
- El-Bagdadi, Abdullah ibn Muhammed ibn Ubejd ibn Ebid-Dunja, *El-Vere'u*, Darus-selefijje, Kuvajt, 1988.
- El-Bejheki, Ahmedubnul-Husejn, *El-Medhalu iles-Sunenul-kubra*, Darul-hulefai lil-kitabil-islamijj, Kuvajt, 1404.
- El-Bejheki, Ahmedubnul-Husejn, *Šua'bul-iman*, Darul-kutubil-ilmije, Bejrut, 1410.

- El-Bezzar, Ahmed ibn Amr, *Musnedul-Bezzar*, Muessesetu ulumil-Kur'an i Mektebtul-ulumi vel-hikemi, Bejrut-Medina, 1409.
- El-Buhari, Muhammed ibn Ismail, *El-Edebul-mufredu*, Darul-bešairil-islamijeti, Bejrut, 1989.
- El-Buhari, Muhammed ibn Ismail, *Sahihul-Buhari*, Daru Ibn Kesir, Bejrut, 1987.
- El-Džurdžani, Ali ibn Muhammed ibn Ali, *Et-Ta'rifat*, Darul-kitabil-arebijj, Bejrut, 1405.
- El-Gazali, Ebu Hamid, *Preporod islamskih nauka*, Libris, Sarajevo, 2005.
- El-Hakim et-Tirmizi, Muhammed ibn Ali ibnul-Husejn, *Nevadirul-usuli fi ehadisir-Resuli*, Darul-džebel, Bejrut, 1992.
- El-Hakim, Muhammed ibn Abdullah En-Nejsaburi, *El-Mustedrek ales-sahihajn*, Darul-kutubil-ilmije, Bejrut, 1990.
- El-Hanbeli, Ibni Redžeb, *Muhtesaru Džami'il-'ulumil-vel-hikemi*, Damask, 2003.
- El-Hejsemi, Ali ibn Ebi Bekr, *Medžmeuz-zevaid*, Darur-rejjan lituras i Darul-kitabil-arebijj, Kairo-Bejrut, 1407.
- El-Kada'i, Muhammed ibn Salame, *Musneduš-Šihab*, Muessesetur-rišaleti, Bejrut, 1986.
- El-Kazvini, Muhammed ibn Jezid, *Sunenu Ibni Madže*, Darul-fikr, Bjerut, bez godine.
- El-Kufi, Abdullah ibn Muhammed ibn Ebi Šejbe, *Musannefu Ibn Ebi Šejbe*, Mektebetur-rušd, Rijad, 1409.
- El-Kurtubi, Muhammed ibn Ahmed, *Tefisrul-Kurtubi*, Daruš-š'ab, Kairo, 1372.
- El-Menavi, Abdur-Reuf, *Fejdul-Kadir*, El-Mektebtut-tidžarijetul-kubra, Misr, 1356.
- En-Nejsaburi, Muslim ibnul-Hadždžadž, *Sahihu Muslim*, Daru ihjat-turasil-islamijj, Bejrut, bez godine izdanja.
- En-Nesai, Ahmed ibn Šu'ajb, *Es-Sunenul-kubra*, Darul-kutubil-ilmije, Bejrut, 1991.
- En-Nimri, Abdullah ibn Abdul-Berr, *Et-Temhidu libni Abdil-Berr*, Vizaretu umumil-evkafi veš-šuunil-islamijjeti, Maroko, 1387.
- Es-Sidžistani, Sulejman ibnul-Ešas Ebu Davud, *Sunenu Ebi Davud*, Darul-fikr, bez mejsta i godine izdanja.
- Eš-Šejbani, Ahmed ibn Hanbel, *Musnedu Ahmed*, Muessesetu Kurtuba, Misr, bez godine.

- Eš-Šejnemi, Zejnuddin Abdul-Basit, *Gajetus-su'li fi siretir-Resuli*, alemul-kutub, Bejrut, 1988.
- Et-Taberani, Ebul-Kasim Sulejman ibn Ahmed, *El-Mudžemul-Evsetu*, Darul-haremejn, Kairo, 1415.
- Et-Taberani, Ebul-Kasim Sulejman ibn Ahmed, *El-Mudžemul-Kebiru*, Darul-ulumi vel-hikemi, Mosul, 1983.
- Et-Taberi, Muhammed ibn Džerir, *Tefisrut-Taberi*, darul-fikr, Bejrut, 1405.
- Et-Tahavi, Ahmed ibn Muhammed El-Hanefi, *Hašijetut-Tahavi ala Merakil-felah*, El-Matebatul-kubra, Misr, 1318.
- Et-Temimi, El-Bisti Muhammed ibn Hibban, *Sahihu Ibni Hibban*, Muessesetur-risale, Bejrut, 1993.
- Et-Timizi, Ebu Isa, *Sunenut-Tirmizi*, Daru ihjat-turasil-arebijj, Bejrut, bez godine izdanja.
- Ferid, Ahmed, *Bistro more pobožnosti i suptilnosti*, Organizacija aktivne islamske omladine, Zenica, 1420. po H. (1999)
- Halilović, Nezir, *Pedagogija u okrilju Kur'ana i Sunneta*, Novi Horizonti – časopis za naučnu, kulturnu i duhovnu afirmaciju, br. 81.
- Hejkel, Muhammed Husejn, *Život Muhammeda, a. s.*, El-Kalem, Sarajevo, 2004.
- Ibn Kesir, *Tefsir*, skraćeno izdanje, skratio Muhammed Nesib er-Rifa'i, Visoki saudijski komitet za pomoć BiH, Sarajevo, 2002.
- Imam Isamil ibn Kesir, *Tefsirul-Kur'anil-'azim*, Kuvajt, 1994.
- Ismail ibn Muhammed El-Adžluni, *Kešful-hafa ve muzilul-ilbas 'ammeštehere minel-ehadisi ala elsinetin-nas*, Darul-kutubil-'ilmijje, Bejrut, 1988.
- Jemani, dr. Muhammed Abduhu, *Allimu evladekum mehabbete ali bejtin-Nebijj*, Darul-Kibleti, Džidda, 1998.
- Kevheni, šejh Abdul-Kadir ibni Ahmed, *Sintaksa naučnog i vjeronaučnog jezika znatiželja svakog 'murida' i potreba svakog 'ferida'*, preveo i komentarisao: Šejh Čolić hadži Mustafa efendija, izdavač: Tekija Šejh Husjen-baba Zukić, Hukeljići-Živčići (Fojnica), Visoko, 2001.
- Mahmud, dr `Ali `Abd al-Halim, *Osnovi islamske pedagogije*, preveo: dr. Mehmed Kico, u pripremi.
- Muftić, Teufik, *Arapsko-bosanski rječnik*, El-Kalem, Sarajevo, 1997.

- Mursi, Muhamed, *Umijeće podizanja djece – Praktična islamska pedagogija za savremeno doba*, Srebreno pero, Sarajevo, 2004.
- Qal'ahdzi, Muhammed Rewwas, *Ličnost posljednjeg Allahovog poslanika*, s arapskog preveli Safvet Halilović i Mehmed Kico, El-Kalem i Islamski pedagoški fakultet, Sarajevo–Zenica, 2006.
- Sedić, dr. Fuad, *Posebnosti Muhammeda, s.a.v.s., i njegova ummeta*, Islamska pedagoška akademija, Bihać, 2005.
- Valjevac, Mensur, *Značenja savešenih Allahovih imena*, Zenica, 2005.

منصور فالبيفاتس، كلية التربية الإسلامية، زانيتسا

العلاقة الطبيعية بين التربية والتعليم في التراث الإسلامي

خلاصة البحث

معرفة الله سبحانه وتعالى من خلال القرآن الكريم والسنة النبوية الشريفة بحر عميق. وحاولنا أن يكون القرآن والسنة أساس هذا البحث.

يقول الله سبحانه وتعالى إن إبراهيم، عليه السلام، كان يدعو بهذه الكلمات: “ربنا وابعث فيهم رسولا منهم يتلو عليهم آياتك ويعلمهم الكتاب والحكمة ويزكيهم إنك أنت العزيز الحكيم.” (البقرة، ١٢٩)

استجاب الله سبحانه وتعالى لدعائه هذا فأرسل محمدا، صلى الله عليه وسلم، وقال عنه: “كما أرسلنا فيكم رسولا منكم يتلو عليكم آياتنا ويزكيكم ويعلمكم الكتاب والحكمة ويعلمكم ما لم تكونوا تعلمون.” “لقد من الله على المؤمنين إذ بعث فيهم رسولا من أنفسهم يتلو عليهم آياته ويزكيهم ويعلمهم الكتاب والحكمة...” (آل عمران، ١٦٤) “هو الذي بعث في الأميين رسولا منهم يتلو عليهم آياته ويزكيهم ويعلمهم الكتاب والحكمة...” (الجمعة، ٢)

يتضح من الآيات المذكورة أن عملية التربية لا تنفصل عن التعليم في الثقافة الإسلامية. هذه الآيات تجمع بين التربية والتعليم مع التركيز على التربية حيث تقدمها ٣ مرات مقابل مرة واحدة للتعليم. ذكرت التزكية ثم التعليم ثلاث مرات، وذكر التعليم ثم التزكية مرة واحدة.

يروى أن الوفود من القبائل المختلفة كانت تأتي إلى النبي، صلى الله عليه وسلم، ويكلم كل واحد منهم بلهجته، الأمر الذي لم يفهمه الصحابة أحيانا. فقال له علي، رضي الله عنه: “يا رسول الله نراك تكلم كل قوم بلغته، من علمك ذلك؟” فقال له الرسول، صلى الله عليه وسلم: “أدبني ربي فأحسن تأديبي.”

ونفهم من هذه الرواية أن الرسول، صلى الله عليه وسلم، أجاب عن السؤال حول التعليم بالأدب.

NATURAL CONNECTION BETWEEN UPBRINGING AND EDUCATION IN ISLAMIC TRADITION

Abstract

Allah's revelation through the Qur'an and the Messenger, s.a.w.s., is an inexhaustible sea. In this paper we intended these two sources to be dominant.

In His Revelation Book Allah says that Ibrahim s.a.w.s. asked Him: "Our Lord! send amongst them an Messenger of their own, who shall rehearse Thy Signs to them and instruct them in scripture and wisdom, and sanctify them: For Thou art the Exalted in Might, the Wise."

A similar (favour have ye already received) in that We have sent among you an Messenger of your own, rehearsing to you Our Signs, and sanctifying you, and instructing you in Scripture and Wisdom, and in new knowledge.

Allah did confer a great favour on the believers when He sent among them an apostle from among themselves, rehearsing unto them the Signs of Allah, sanctifying them, and instructing them in Scripture and Wisdom...“

It is He Who has sent amongst the Unlettered an apostle from among themselves, to rehearse to them His Signs, to sanctify them, and to instruct them in Scripture and Wisdom...

The above the Qur'an verses unambiguously explain the inseparability of an upbringing process and education in the Islamic concept of religious upbringing. Those verses set the two to one synthesis of these two processes on behalf of upbringing. First purity was mentioned three times and then teaching, and only once teaching was mentioned first.

The following tradition is about it too. It is said that different deputations of Arab tribes came to Allah's Messenger, s.a.w.s., and to all of them he talked in their dialects. The ashabs themselves could not understand that. Aliyya ibn Eby Talyb noticed: "We can hear that you talk to all the people in their language. Who thought you that?" Allah's Messenger, s.a.w.s., answered: "I was raised by my Lord. He it is Who made my upbringing perfect."

From the cited traditions we can conclude that Allah's messenger, s.a.w.s., when asked about teaching set upbringing as a paradigm.